

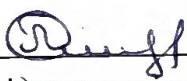
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та аудиту

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на тему: Аудит фінансової звітності суб'єктів господарювання
державного сектору економіки

виконано за матеріалами Акціонерне товариство «Українська залізниця»

Здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня II курс, ОМФЗ-24-1 групи, спеціальності «Облік і оподаткування» освітня програма «Державний аудит; судово-економічна експертиза у фінансових розслідуваннях	 (підпис здобувача вищої освіти)	<u>Бойко Вероніка Василівна</u> (Прізвище, ім'я, по-батькові)
Науковий керівник (науковий ступінь вчене звання)	 (підпис керівника)	к.е.н., доцент <u>Панасюк Ольга Вікторівна</u> (Прізвище, ім'я, по-батькові)
Керівник освітньо- професійної програми (науковий ступінь вчене звання)	 (підпис)	к.е.н., доцент <u>Рябчук Оксана Григорівна</u> (Прізвище, ім'я, по-батькові)

Допущено до захисту за рішенням кафедри обліку та аудиту
протокол від «26» 01 2026 № 14

Завідувач кафедри

(підпис)

д.е.н., професор
Лісовий Андрій Васильович
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Ірпінь 2026

Реєстрація № 1 20.01.2020 [signature]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки:

до захисту 19.01.26 [signature]
(до захисту, на додаткування) (дата) (підпис)

Результат захисту: 8016/4 05.02.26 [signature]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [signature] Лавренкова І.М.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[signature]
(підпис)

[signature]
(підпис)

[signature]
(підпис)

(підпис)

(підпис)

Лісовий А.В.
(ініціали, прізвище)

Савченко А.М.
(ініціали, прізвище)

Панасюк О.В.
(ініціали, прізвище)

(ініціали, прізвище)

(ініціали, прізвище)

Бланк оцінювання випускної роботи

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	24		
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	7		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	4		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	4	05.02.26	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

1.1. Критичний аналіз нормативно-правової бази та теоретичних підходів до формування фінансової звітності в державному секторі.

1.2. Загально-економічна характеристика фінансово-господарської діяльності АТ «Українська залізниця».

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ АТ «Українська залізниця».

2.1. Організаційно-інформаційна модель аудиту фінансової звітності АТ «Українська залізниця».

2.2. Методика аудиту фінансової звітності: процедури перевірки достовірності та відповідності стандартам.

2.3. Методика аналізу основних показників фінансової звітності та результатів діяльності суб'єкта господарювання.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЇЇ АУДИТУ

3.1. Впровадження інноваційних та цифрових технологій в процес аудиту фінансової звітності.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

В умовах сучасної парадигми управління державними фінансами фінансова звітність суб'єктів державного сектору виступає фундаментальним інструментом інформаційного забезпечення, що відображає ефективність управління публічними ресурсами та гарантує транспарентність діяльності органів влади. Особливої ваги це питання набуває в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації національної методології з міжнародними стандартами (IPSAS, IFRS), що покликано забезпечити уніфікацію облікових процедур та підвищити рівень інституційної довіри з боку міжнародних донорів та інвесторів.

Для стратегічно важливих підприємств, таких як АТ «Українська залізниця», яка є природною монополією та фундаментом транспортно-логістичної системи держави, забезпечення достовірності фінансової звітності є критичним фактором національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. Проте існуюча практика досі характеризується методологічними розбіжностями та потребою впровадження інноваційних цифрових технологій («Аудит 4.0») для підвищення якості контролю та аналізу результатів діяльності.

Значний внесок у дослідження теоретичних засад та реформування облікової системи в державному секторі зробили такі науковці, як С. В. Бардаш, С. В. Свірко, В. М. Краєвський, І. В. Смірнова, Т. В. Черкашина та інші.

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та організаційно-методичних аспектів формування, аналізу та аудиту фінансової звітності суб'єктів державного сектору, а також розробка пропозицій щодо підвищення її якості та вдосконалення методики аудиту на прикладі АТ «Українська залізниця».

Завданнями кваліфікаційного дослідження є:

здійснити критичний аналіз нормативно-правової бази та теоретичних підходів до формування фінансової звітності в державному секторі;

надати загально-економічну характеристику фінансово-господарської діяльності АТ «Українська залізниця»;

дослідити організацію та методику бухгалтерського обліку як інформаційної бази для складання звітності;

опрацювати методику аналізу основних показників фінансової звітності та результатів діяльності суб'єкта господарювання;

вивчити методику аудиту фінансової звітності, процедури перевірки її достовірності та відповідності стандартам;

визначити напрями підвищення якості звітності та впровадження інноваційних цифрових технологій у процес аудиту.

Об'єктом дослідження є процес формування, аналізу та аудиту фінансової звітності суб'єктів державного сектору економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні аспекти забезпечення достовірності фінансової звітності та оцінки ефективності діяльності АТ «Українська залізниця».

Базою дослідження визначено АТ «Українська залізниця».

Інформаційним підґрунтям роботи стали Бюджетний кодекс України, Закони України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, а також фінансова звітність АТ «Укрзалізниця» за 2022–2024 роки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні необхідності переходу до моделі цифрового аудиту (Audit 4.0) із використанням Big Data та дистанційного моніторингу для забезпечення прозорості управління публічними фінансами в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

1.1. Критичний аналіз нормативно-правової бази та теоретичних підходів до формування фінансової звітності в державному секторі.

Державний сектор економіки — це частина національної економіки, яка перебуває у власності та під контролем держави. Це не лише заводи чи фабрики, а й уся інфраструктура, установи та ресурси, які держава використовує для виконання своїх функцій (оборона, освіта, медицина, управління).

Державний сектор зазвичай поділяють на дві великі групи:

1. Сектор загального державного управління (Бюджетний сектор): це установи, що не мають на меті отримання прибутку та фінансуються з державного бюджету (податки) (Міністерства, суди, армія (ЗСУ), державні школи, лікарні, поліція);

2. Державні підприємства (SOE — State-Owned Enterprises) - це комерційні компанії, де держава володіє контрольним пакетом акцій (50% + 1 акція) або 100% капіталу. Вони працюють на ринку, але прибуток (дивіденди) йде державі (Нафтогаз, Укрзалізниця, Енергоатом та інші).

Фінансова звітність суб'єктів державного сектору виступає фундаментальним інструментом інформаційного забезпечення, що відображає ефективність управління публічними ресурсами та гарантує транспарентність діяльності органів влади. Втім, сучасна парадигма управління державними фінансами висуває підвищені вимоги до релевантності, аналітичності та зіставності фінансових даних. У цьому контексті ключовим завданням стає гармонізація національної методології з міжнародними стандартами, покликана забезпечити уніфікацію облікових процедур.

Попри імплементацію Національних положень (стандартів)

бухгалтерського обліку в державному секторі, вітчизняна практика досі характеризується наявністю суттєвих методологічних розбіжностей з міжнародними аналогами та проблемами правозастосування. Зазначені диспропорції ускладнюють достовірну оцінку майнового стану та результатів діяльності суб'єктів господарювання, а також обмежують можливості компаративного аналізу. Відсутність повної конвергенції стандартів не лише знижує якість управлінського менеджменту, але й негативно позначається на рівні інституційної довіри з боку громадськості, зовнішніх інвесторів та міжнародних донорів.

Вагомим надбанням економічної науки є поглиблення теоретичного розуміння сутності фінансової звітності та її інституційної ролі у забезпеченні прозорості та підзвітності державного сектору. Водночас, динаміка змін у системі публічних фінансів зумовлює незмінну актуальність досліджень, присвячених реформуванню облікової системи. Окремі наукові праці фокусуються на прикладних проблемах, зокрема на цифровій трансформації облікових процедур та впровадженні новітніх інформаційних систем для складання звітності.

Так, С.В. Бардаш, С.В. Свірко, В.М. Краєвський акцентують увагу на «повній трансформації системи бухгалтерського обліку і звітності в державному секторі, оскільки саме державний сектор України є одним із важливих компонентів економіки воєнного стану та повоєнного відродження загалом. Тому стан державного сектору та перспективи його покращення можуть бути повністю ідентифіковані завдяки показникам функціонування державних фінансів, що визначаються на основі зведення фінансової звітності суб'єктів державного сектору. Забезпечення необхідної якості та достовірності інформації, прозорості державних фінансів є головною метою реформування бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору» [1].

В дослідженнях І.В. Смірної та Н.В. Смірної розглянуто «етапи міжнародної та вітчизняної стандартизації бухгалтерського обліку і звітності в державному секторі; здійснено порівняння національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та запропоновано напрямки удосконалення

нормативно-правової бази з питань законодавчого регулювання обліку і звітності в державному секторі» [2].

Л.П. Шацкова, Д.В. Драгомир вважають, що «проблема реформування фінансової звітності суб'єктів державного сектору є актуальною й пріоритетною для України. Головний акцент робиться на тому, що при удосконаленні фінансовій звітності доцільно використовувати міжнародний досвід, системи і традиції бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору в різних країнах. Ця звітність, з одного боку, повинна відповідати міжнародним стандартам, а з іншого боку, має бути більш близькою до існуючих форм фінансової звітності суб'єктів державного сектору нашої країни» [3].

Т.В. Черкашина робить акценти на «практичній важливості модернізованої фінансової звітності для її користувачів і виокремленні напрямів ефективного використання фінансової звітності для прийняття своєчасних управлінських рішень в суб'єктів державного сектору. В її дослідженнях важлива роль відведена результатам імплементації національних стандартів бухгалтерського обліку державного сектору, які стосуються саме формування фінансової звітності. Нею проаналізовано недоліки методологічного характеру, які викликають розбіжності у трактуванні статей форм фінансової звітності з чинним Планом рахунків для бюджетних установ тощо» [4].

У своїх наукових дослідженнях Л.Г. Лоскоріх, О.Ф. Перчі, Н.С. Стойка окреслили «роль фінансової звітності як інструменту прийняття управлінських рішень у приватному та державному секторах економіки, визначили подібності і відмінності у її використанні, а також сформулювали пропозиції щодо підвищення ефективності аналітичного використання звітних даних» [5].

З досліджень можна сказати, що «звітність у державному секторі виконує переважно функції контролю, прозорості та обґрунтування бюджетного фінансування, а також забезпечення суспільної відповідальності. Форми фінансової звітності є важливими інструментами для оцінки фінансового стану та результатів діяльності як у приватному, так і в державному секторах.

Вони допомагають користувачам (власникам, інвесторам, органам влади, громадськості тощо) отримувати достовірну інформацію про фінансові показники підприємства чи установи, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо подальшої діяльності. Якість фінансової звітності в державному секторі має прямий вплив на довіру з боку інвесторів, донорських організацій і міжнародних партнерів» [5].

О.О. Григорів, І.Б. Дутчак, М.І. Гордієнко стверджують, що «впровадження міжнародних стандартів в державному секторі дадуть змогу уніфікувати підходи до обліку, стандартизувати фінансову звітність і підвищити прозорість і довіру до управління фінансами в державному секторі. Застосування міжнародних стандартів обліку допоможе удосконалити системи управління ресурсами та підвищити ефективність фінансового планування та контролю. Окрім того, це сприятиме гармонізації підходів до фінансового обліку в Україні з міжнародними стандартами, що є важливим для інтеграції країни у світову економічну спільноту» [6].

Л.Л. Гелевич вважає, що «міжнародні стандарти фінансової звітності встановлюють єдині правила представлення фінансової інформації, які є загальноприйнятими та загальнозрозумілими в усьому світі. Їх імплементація на національному рівні може не тільки поліпшити інвестиційну привабливість окремих суб'єктів господарювання, а й підняти рівень довіри глобального бізнес-середовища та міжнародних інституцій до національної економіки та центральних органів влади. Це може бути критично важливим для України під час воєнного стану та у повоєнній економіці з огляду на можливості залучення іноземних інвестицій та допомоги, зокрема у державний сектор економіки» [7].

І.В. Семенець, С.О. Шевченко, О.О. Григорів дослідили «вплив цифровізації на оптимізацію бухгалтерського обліку, звітності та фінансового контролю. Вони зазначають, що цифровізація бухгалтерського обліку в державному секторі України є важливим елементом реформи управління державними фінансами, а впровадження цифрових технологій сприяє підвищенню ефективності фінансового контролю, прозорості та оперативності

облікових процесів» [8].

Формування звітності завершує етап обробки даних, накопичених в облікових регістрах. Проте, суттєвим недоліком існуючої системи регістрів є відсутність інтеграції з показниками затвердженого кошторису. Для забезпечення якісного управління виникає потреба у синтезі фактичних (бухгалтерських) та планових даних. Така інформація повинна бути адаптована для потреб користувачів, що дозволить їм приймати своєчасні та обґрунтовані рішення.

Суб'єкти господарювання державного сектору економіки формують різні види звітності: фінансову (бухгалтерську), бюджетну, податкову і статистичну. Кожен із цих видів містить специфічні показники (пов'язані з бюджетним та позабюджетним фінансуванням, діяльністю розпорядників бюджетних коштів тощо), визначені строки і порядок складання, адреси подання.

Окрім того, варто чітко розмежовувати бюджетні установи (школи, лікарні, міністерства, про які ми говорили раніше) та державні підприємства (Укрзалізниця, Укрпошта, Нафтогаз, Енергоатом тощо).

Підприємства державного сектору працюють переважно на комерційній основі (навіть якщо мають соціальну мету), тому їхня звітність суттєво відрізняється від звітності бюджетних установ.

Фінансова звітність – «це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів суб'єкта державного сектору за звітний період» [9].

Фінансова звітність суб'єктів державного сектора покликана задовольняти інформаційні запити користувачів щодо:

- «1) джерел отримання коштів та напрямів їх подальшого використання;
- 2) результатів діяльності установи з точки зору ефективності та досягнення поставлених цілей;
- 3) дотримання суб'єктом державного сектору вимог фінансової дисципліни;
- 4) правильності та цільового використання бюджетних ресурсів;

- 5) оцінювання якості управлінських процесів;
- 6) здатності установи вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання;
- 7) операцій із цінними паперами, включаючи їх придбання, реалізацію та утримання;
- 8) участі в капіталі інших підприємств;
- 9) рівня ресурсного забезпечення для продовження діяльності, а також потенційних ресурсів, ризиків і не визначеностей, що можуть виникнути в майбутньому» [9].

Аналізуючи фінансову звітність у державному секторі, варто акцентувати увагу на засадничому принципі обов'язковості та державного регулювання. Його сутність полягає у жорсткій законодавчій детермінації усіх аспектів звітування: від змістового наповнення та методології складання до часових рамок подання й процедур офіційного затвердження.

Нормативно-правове регулювання звітності суб'єктів державного сектору економіки характеризується:

1. Бюджетний кодекс України [9];
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [10];
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [11];
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 [12];
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок подання фінансової звітності» [13];
6. Наказ Міністерства фінансів України «Порядок заповнення форм фінансової звітності в державному секторі» [14];
7. Лист Міністерства фінансів України «Щодо оприлюднення фінансової звітності» [15];
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [16];

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік.

Процедура формування фінансової звітності передбачає фіксацію

показників станом на кінець звітного періоду. При цьому складання проміжної звітності (квартальної, місячної) здійснюється за кумулятивним принципом — наростаючим підсумком з початку бюджетного року. Дотримання цих вимог є необхідною умовою для забезпечення якісної характеристики зіставності інформації, що дозволяє користувачам проводити компаративний аналіз показників як у динаміці (за різні періоди), так і в розрізі різних суб'єктів державного сектору.

Змістовне наповнення фінансової звітності передбачає комплексне розкриття інформації про майновий стан (активи, зобов'язання, власний капітал) та результати діяльності (доходи, витрати, грошові потоки) суб'єкта державного сектору. Саме така звітність виступає фундаментальною емпіричною базою для діагностики фінансового стану установи. Вона слугує ключовим інструментом для оцінювання бюджетної ефективності, зокрема в частині раціональності використання виділених асигнувань, аналізу результатів виконання кошторису (виявлення профіциту або дефіциту), а також моніторингу ліквідності та руху грошових коштів.

Фінансова звітність підприємств державного сектору (державних унітарних підприємств, господарських товариств з часткою держави у статутному капіталі) формується на відмінних від бюджетних установ методологічних засадах. Якщо діяльність бюджетних установ спрямована на виконання кошторису і регулюється НП(С)БОДС, то державні підприємства функціонують як суб'єкти господарювання, метою яких часто є отримання прибутку або досягнення беззбитковості.

Таблиця 1.1.

Відмінності у звітності суб'єктів державного сектору

Критерій порівняння	Бюджетні установи (школи, суди, міністерства)	Державні підприємства (Укрзалізниця, КБ "Південне")
Мета діяльності	Виконання функцій держави, неприбутковість	Господарська діяльність, отримання прибутку (або самоокупність)
Стандарти обліку	НП(С)БОДС (адаптовані IPSAS)	НП(С)БО (комерційні) або МСФЗ (IFRS)
Основний плановий документ	Кошторис	Фінансовий план
Ключові показники звіту	Виконання бюджету, рух	Чистий прибуток/збиток,

	асигнувань	EBITDA, дивіденди державі
Користувачі	Казначейство, розпорядники вищого рівня	Органи управління майном, інвестори, банки, податкова

До складу фінансової звітності суб'єкта державного сектору відносять: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал, звіт про рух грошових коштів, примітки до річної фінансової звітності, інформація за сегментами» [12] (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2

Форми фінансової звітності суб'єкта державного сектору: склад та
призначення

Назва	Призначення	Інформативне наповнення
1	2	3
Баланс	Звіт про фінансовий стан відображає активи, зобов'язання і власний капітал суб'єкта державного сектору та/або бюджету на початок року та на кінець звітного періоду на підставі звірених даних бухгалтерського обліку.	Активи відображаються відповідно до їх класифікації в бюджетному обліку (нефінансові та фінансові). Довгострокові і поточні зобов'язання об'єднані в один розділ. В окремі розділи активу і пасиву віднесено витрати і доходи майбутніх періодів.
Звіт про фінансові результати	Звіт відображає інформацію про доходи, витрати, дефіцит/профіцит в результаті діяльності суб'єкта державного сектору та бюджету протягом звітного періоду.	Фінансовий результат визначається як різниця між доходами і витратами і становить профіцит або дефіцит бюджетних (позабюджетних) коштів. Також у звіті наводиться інформація про доходи і витрати за бюджетною та функціональною класифікацією.
Звіт про рух грошових коштів	Звіт відображає рух грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.	На основі інформації про надходження і витрачання коштів за звітний період визначаються грошові потоки (чисті надходження/витрати) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Негрошові операції не включаються до звіту про рух грошових коштів.
Звіт про власний капітал	Звіт розкриває інформацію про зміни у складі власного капіталу.	Розкривається інформація про зміни у складі і сумі власного капіталу, пов'язані з наданням або вилученням активів за рішенням власника. Окремо наводяться дані, які відображають збільшення або зменшення власного капіталу в результаті переоцінки основних засобів та інших активів. Також відображається профіцит/дефіцит, що склався у звітному періоді в результаті діяльності суб'єкта державного сектору.

Примітки до річної фінансової звітності	Містять сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними НП(С)БО.	Розкривається інформація: яка не наведена безпосередньо у фінансовій звітності, але є обов'язковою згідно з відповідними НП(С)БО; що містить додатковий перелік статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності; про зміст події, що відбулася після дати балансу, та оцінку її впливу на фінансовий результат або обґрунтування щодо неможливості проведення такої оцінки; про події після дати балансу, які не потребують коригування статей фінансової звітності; про виконання кошторису.
Інформація за сегментами	Додаток до приміток до річної фінансової звітності для підприємств, що здійснюють кілька напрямків діяльності (сегментів), забезпечуючи деталізацію результатів по кожному сегменту.	Додаток містить детальну інформацію за сегментами (визначаються обліковою політикою головного розпорядника бюджетних коштів або розпорядника коштів нижчого рівня) і забезпечує прозорість щодо того, як кошти використовуються у межах різних частин організації чи установи

Джерело: сформовано на основі [9].

Варто зазначити, що фінансова звітність суб'єкта державного сектору, відповідно до чинного законодавства (на противагу фінансовій звітності за міжнародними стандартами), має уніфіковану та регламентовану форму; чітко встановлений порядок, терміни та адреси подання. Вона достатньо інформативна та, переважно, орієнтована на вищих розпорядників бюджетних коштів, державну казначейську службу, фінансові органи, податкові та статистичні потреби держави, а також внутрішніх користувачів. Орієнтація на зовнішніх користувачів, таких як інвестори, донорські організації, міжнародні партнери та інші кредитори, практично відсутня.

Також слід врахувати, якщо суб'єкт державного сектору відноситься до державних підприємств слід дотримуватись специфічних вимог, а саме:

державні підприємства - подають квартальну та річну звітність не лише у податкові органи та органи статистики, а й органам, до сфери управління яких вони належать (наприклад, Міністерству енергетики);

звіт про управління - великі та середні підприємства зобов'язані подавати "Звіт про управління" (Management Report), який містить нефінансову інформацію (ризики, екологічні аспекти, кадрова політика);

відрахування до бюджету - специфічним об'єктом обліку для них є *частина чистого прибутку (доходу)*, що вилучається до державного бюджету (дивіденди держави).

Таким чином, державний сектор економіки є неоднорідною структурою,

що охоплює як сектор загального державного управління (бюджетні установи), так і державні підприємства (комерційні компанії з контрольним пакетом акцій у держави), що зумовлює наявність різних підходів до їхнього обліку та звітування. Фінансова звітність у державному секторі виконує критично важливу роль інструменту прозорості та підзвітності, забезпечуючи інформаційну базу для оцінки ефективності управління публічними ресурсами та виконання функцій держави. Вона орієнтована на задоволення потреб широкого кола користувачів: від органів влади до міжнародних донорів.

Сучасний стан нормативно-правового регулювання характеризується жорсткою регламентацією та обов'язковістю процедур, проте існують суттєві методологічні розбіжності між національними стандартами та міжнародними аналогами. Повна конвергенція з міжнародними стандартами (IPSAS, IFRS) є необхідною умовою для підвищення інвестиційної привабливості та інтеграції України у світову економічну спільноту, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Науковці акцентують увагу на необхідності докорінної трансформації системи обліку, що передбачає не лише зміну стандартів, а й цифровізацію облікових процедур. Впровадження новітніх інформаційних систем дозволяє підвищити оперативність формування звітності та забезпечити синтез фактичних бухгалтерських даних із плановими показниками кошторисів.

Існує суттєва диференціація між звітністю бюджетних установ та державних підприємств: перші фокусуються на виконанні бюджетної дисципліни та кошторису (згідно з НП(С)БОДС), тоді як другі орієнтовані на показники прибутковості, дивіденди та ринкову ефективність (згідно з НП(С)БО або МСФЗ).

Попри високу інформативність для внутрішніх і контролюючих органів, чинна система звітності в державному секторі все ще має обмежену орієнтацію на зовнішніх інвесторів та потребує вдосконалення в частині розкриття нефінансової інформації та ризиків.

1.2. Загально-економічна характеристика фінансово-господарської діяльності АТ «Українська залізниця».

АТ «Українська залізниця» — це найбільше стратегічне підприємство України та національний перевізник, що виступає фундаментом транспортно-логістичної системи держави. Компанія є природною монополією у сфері залізничної інфраструктури та домінуючим суб'єктом на ринку перевезень.

Юридично це акціонерне товариство, 100% акцій якого належать державі в особі Кабінету Міністрів України. Підприємство забезпечує близько 82% вантажних і майже 36% пасажирських перевезень у державі, виступаючи фундаментом транспортно-логістичної системи України.

Масштаб підприємства визначається його роллю як основного роботодавця галузі: штат компанії налічує близько 187 тисяч працівників. АТ «Українська залізниця» забезпечує функціонування основної логістичної мережі для переміщення вантажів і пасажирів як у внутрішньому сполученні, так і в рамках міжнародних транспортних коридорів, гарантуючи економічну та фізичну мобільність населення.

Компанія побудована за регіональним принципом і включає шість філій: Південно-Західна (центр - Київ), Львівська (Львів), Південна (Харків), Одеська (Одеса), Придніпровська (Дніпро) та Донецька залізниці (Лиман/тимчасово окупована частина). До структури також входять спеціалізовані підприємства з ремонту, будівництва та сервісного обслуговування (наприклад, «Пасажирська компанія», «Центр транспортної логістики», вагоноремонтні заводи).

З початком повномасштабного вторгнення діяльність АТ «Українська залізниця» зазнала фундаментальних змін, адаптувавшись до нових безпекових та гуманітарних викликів.

Підприємство стало ключовим інструментом порятунку цивільного населення. Від початку повномасштабного вторгнення було реалізовано масштабні заходи з евакуації населення, матеріальних та культурних цінностей із зон бойових дій.

Залізницею було перевезено у безпечні регіони понад 4 млн пасажирів (з

яких 1 млн — діти) та 120 тисяч тварин.

Створено спеціалізовані медичні вагони (реанімації на колесах) для транспортування поранених військових та цивільних, що дозволяє надавати допомогу під час руху. У співпраці з «Лікарями без кордонів» переобладнано вагони в реанімаційні відділення на колесах для евакуації поранених із прифронтових зон.

В умовах закритого авіапростору залізниця перебрала на себе функцію головного дипломатичного каналу. У рамках проєкту здійснюються спеціальні перевезення лідерів держав, дипломатів та представників міжнародних місій, що забезпечує безперервність політичного діалогу з країнами-партнерами.

Компанія забезпечує критично важливу частку вантажних перевезень, компенсуючи блокаду морських портів. За економічної підтримки держави відбувається модернізація підходу до вантажних перевезень, що дозволяє підтримувати експортний потенціал країни (зерно, металургія) та забезпечувати логістику для потреб оборони.

Компанія постійно здійснює оперативне відновлення пошкоджених колій та мостів, часто під обстрілами. Триває процес євроінтеграції — розбудова євроколії (1435 мм) на прикордонних ділянках (наприклад, Рава-Руська, Чоп). За довжиною розгорнутої довжини колій (понад 19 тис. км) українська залізниця займає 3-тє місце в Європі (після Німеччини та Франції). Найдовший маршрут: Потяг № 5/6 Маріуполь — Рахів (до окупації Маріуполя) долав 1806 км, сполучаючи схід і захід країни. Зараз рекордсменом є потяг Ужгород — Запоріжжя. У структурі УЗ збереглися унікальні вузькоколійні залізниці (ширина 750 мм), найвідоміша з яких — «Карпатський трамвай» та Гайворонська вузькоколійка.

На сьогодні АТ «Українська залізниця» трансформувалася зі звичайного господарюючого суб'єкта у критично важливий елемент національної безпеки. Поєднуючи функції комерційного перевізника, соціального рятувальника та дипломатичного моста, підприємство демонструє високу інституційну стійкість, забезпечуючи стабільність держави в умовах війни.

В умовах повномасштабної війни діяльність АТ «Українська залізниця»

зазнала кардинальних змін, перетворившись із суто економічного суб'єкта на інструмент національної безпеки. 2023 рік компанія завершила з чистим прибутком (~5 млрд грн) завдяки оптимізації та стабілізації вантажопотоку. Проте 2024–2025 роки характеризуються погіршенням фінансового стану. За 9 місяців 2025 року зафіксовано збиток у розмірі понад 7 млрд грн. Причинами збитковості є зростання цін на енергоносії (електроенергія, дизель), зниження обсягів вантажних перевезень через атаки на портову інфраструктуру, а також соціальне навантаження (евакуаційні рейси, стримування цін на пасажирські квитки).

На сьогодні компанія зберігає крос-субсидування, тобто зберігається модель, за якої збиткові пасажирські перевезення фінансуються коштом прибуткових вантажних перевезень.

АТ «Українська залізниця» є критично важливою, але фінансово вразливою системою. Підприємство демонструє високу інституційну стійкість в умовах війни, виконуючи гуманітарні та оборонні функції, однак потребує глибинної модернізації рухомого складу та переходу до нової економічної моделі для забезпечення довгострокової рентабельності. Загальні економічні показники за 2022-2024 роки відображені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Основні економічні показники діяльності АТ «Українська залізниця» за 2022-2024 рр.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024р.	Зміни в абсолютних величинах		Темпи зростання у % до	
				2023 від 2022	2024 від 2023	2023 до 2022	2024 до 2023
1	2	3	4	5	6	7	8
Капітал (станом на кінець періоду)							
Загальний капітал, тис. грн.	249569123	272360686	279038815	22791563	6678129	109,13	102,45
Власний капітал, тис. грн.	190621186	193952363	188742548	3331177	-5209815	101,75	97,31
Нерозподілений прибуток або непокриті збитки, тис. грн.	-58142676	-54767862	-59945601	3374814	-5177739	94,20	109,45
Довгострокові зобов'язання і	45621463	61083784	71866541	15462321	10782757	133,89	117,65

забезпечення, тис. грн.							
Поточні зобов'язання забезпечення, тис.грн.	13326474	17324539	18429726	3998065	1105187	130,00	106,38
Ресурси							
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	208755908	214238335	221751115	5482427	7512780	102,63	103,51
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	17602244	31447823	29827864	13845579	-1619959	178,66	94,85
- у тому числі: запасів, тис. грн.	10916274	12921706	12321974	2005432	-599732	118,37	95,36
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	210742	187620	178616	-23122	-9004	89,03	95,20
Фонд оплати праці, тис. грн.	33239220	37195550	42215996	3956330	5020446	111,90	113,50
Економічні показники							
Чистий дохід від продажу продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	75034627	92617631	102870908	17583004	10253277	123,43	111,07
Разом сукупний дохід за рік, тис. грн.	-8730774	4836962	-4188474	13567736	-9025436	-55,40	-86,59
Собівартість проданої продукції, тис. грн.	73670575	83946608	97185606	10276033	13238998	113,95	115,77
Валовий прибуток, тис. грн.	1364052	8668023	5685303	7303971	-2982720	635,46	65,59
Чистий фінансовий результат, тис. грн.	-9642827	5044092	-2710810	14686919	-7754902	-52,31	-53,74
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток, тис. грн.	59943	5382124	-1121549	14408702	-7760847	-53,96	-53,68
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	-9358589	5050113	-2710734	17583004	10253277	123,43	111,07

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності підприємства

Протягом 2022–2024 рр. спостерігається стійка тенденція до зростання загального капіталу (з 249,6 млрд грн до 279 млрд грн). Це позитивний фактор, що свідчить про розширення ресурсної бази підприємства. Однак у 2024 році темп зростання сповільнився до 2,45% порівняно з 9,13% у 2023 році, що вказує на вичерпання резервів екстенсивного росту.

Після незначного зростання у 2023 році, у 2024 році власний капітал скоротився на 5,2 млрд грн (97,31% від рівня 2023 року). Це негативний фактор, спричинений збитковою діяльністю, що призводить до вимивання власних коштів та зниження фінансової автономії УЗ.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) демонструє, що підприємство залишається глибоко збитковим. Хоча у 2023 році спостерігалось скорочення збитку на 3,4 млрд грн, у 2024 році він знову зріс до 59,9 млрд грн. Це негативний фактор, який підкреслює фінансову нестабільність та неможливість самофінансування без державної підтримки або запозичень.

Щодо довгострокових та поточних зобов'язань відбувається стрімке нарощування боргового навантаження. Довгострокові зобов'язання зросли на 57,5% за два роки, а поточні — на 38,3%. В умовах воєнного стану це негативний фактор, оскільки зростають витрати на обслуговування боргів та ризики дефолту, що тисне на ліквідність підприємства.

Середньорічна вартість основних засобів постійно зростає (на 13 млрд грн за період). У контексті війни це позитивний фактор, що відображає активне відновлення зруйнованої інфраструктури та капітальні інвестиції в рухомий склад.

Оборотні активи та запаси після різкого стрибка у 2023 році (ріст на 78,7%), у 2024 році відбулося їх скорочення на 5,2%. Це може бути позитивним фактором, якщо свідчить про оптимізацію надлишкових запасів, але в умовах війни частіше вказує на дефіцит обігових коштів для операційної діяльності.

Показник чисельності працівників свідчить про скорочення персоналу на 32,1 тис. осіб за два роки. Це негативний фактор з точки зору втрати людського капіталу (через міграцію, мобілізацію та окупацію територій), що створює

ризика для стабільності перевезень.

Фонд оплати праці (ФОП) попри скорочення штату, ФОП зріс на 27%. Це вимушено позитивний фактор: зростання зарплат є необхідним для утримання кваліфікованих кадрів в умовах воєнного стану, хоча це й збільшує тиск на собівартість.

Чистий дохід демонструє впевнену позитивну динаміку (ріст на 37% відносно 2022 р.). Це позитивний фактор, що підтверджує критичну роль залізниці у логістиці воєнного часу (евакуація, військові та експортні перевезення).

Собівартість проданої продукції характеризуються тим що, темпи зростання собівартості у 2024 році (115,77%) випередили темпи зростання доходів (111,07%). Це критично негативний фактор, який нівелює успіхи від збільшення виручки та свідчить про неефективне управління витратами або стрімке подорожчання ресурсів (палива, запчастин).

Якщо аналізувати чистий фінансовий результат, можна зробити висновки що після тимчасового виходу на прибуток у 2023 році (5 млрд грн), підприємство знову стало збитковим у 2024 році (-2,7 млрд грн). Така волатильність свідчить про нестабільність фінансової моделі в умовах зовнішніх шоків.

Отже, дані таблиці 1.3 свідчать що АТ «Українська залізниця» має боргову залежність про що свідчать випереджаюче зростання заборгованості над темпами росту власного капіталу, а також від'ємна рентабельність демонструє повернення до збитковості у 2024 році через неконтрольоване зростання собівартості.

АТ «Українська залізниця» слід вжити заходів, які могли б покращити ситуації:

впровадження інноваційних систем для інтеграції фактичних даних із плановими показниками (кошторисом), що дозволить виявити резерви економії;

гармонізація зі стандартами МСФЗ-це підвищить прозорість звітності для міжнародних донорів та інвесторів, що є критичним для залучення дешевого

фінансування під час війни;

оптимізація операційних витрат - жорсткий аудит собівартості та впровадження енергоефективних технологій;

реструктуризація боргів - переведення короткострокових зобов'язань у довгострокові для стабілізації поточного грошового потоку.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ АТ «Українська залізниця».

2.1. Організаційно-інформаційна модель аудиту фінансової звітності АТ «Українська залізниця».

Аудит фінансової звітності державних підприємств (ДП) — це незалежна перевірка даних бухгалтерського обліку компанії, метою якої є підтвердження того, що фінансова звітність відображає реальний стан справ, є достовірною та відповідає міжнародним стандартам.

Для державного сектору аудит є критично важливим, оскільки це інструмент контролю за тим, як менеджери розпоряджаються державним (тобто публічним) майном.

В Україні існує два принципово різних види контролю фінансової діяльності державних підприємств, які часто плутають:

1. Зовнішній незалежний аудит - це класичний аудит, який проводять приватні аудиторські фірми (наприклад, компанії «Великої четвірки» — Deloitte, EY, KPMG, PwC, або українські фірми). Метою аудиту є висловлення незалежної думки чи правдива фінансова звітність та чи немає там суттєвих викривлень. Ключовим нормативним актом, що визначає правові засади незалежного контролю якості фінансової інформації, є Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [20]. Цей документ імплементує європейські директиви у національне законодавство та встановлює нові вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності, що має на меті підвищення довіри інвесторів та громадськості до оприлюдненої звітності.

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [20] аудит зобов'язані проходити великі підприємства, підприємства, що становлять суспільний інтерес (емітенти цінних паперів, банки, страхові), а також природні монополії (наприклад, Укрзалізниця, Укренерго).

2. Державний фінансовий аудит - це перевірка, яку здійснює державний орган, а саме Державна аудиторська служба України (ДАСУ).

Метою державного фінансового аудиту є перевірка не лише цифри, а й ефективність та законність використання бюджетних коштів і майна, це форма державного фінансового контролю. ДАСУ шукає збитки, крадіжки та неефективні рішення.

Як суб'єкт суспільного інтересу АТ «Укрзалізниця» зобов'язана проходити обов'язковий аудит фінансової звітності (консолідованої та окремої). Для державних підприємств процедура відбору аудитора є суворішою, ніж для приватного бізнесу та поділяється на декілька етапів, які відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи організації та проведення аудиту фінансової звітності
АТ «Укрзалізниця»

Етап процесу	Зміст та процедура виконання	Ключові особливості та вимоги
1. Створення Аудиторського комітету	Формування спеціалізованого колегіального органу у складі Наглядової ради підприємства.	Комітет, а не генеральний директор, виступає головним комунікатором з аудитором. Це забезпечує інституційну незалежність аудитора від виконавчого органу (менеджменту).
2. Обрання аудитора (Тендерний відбір)	Проведення відкритого конкурсу для визначення суб'єкта аудиторської діяльності (зазвичай із використанням системи Prozorro).	Заборона прямого найму («знайомих» аудиторів). Відбір базується на жорстких кваліфікаційних критеріях: наявність досвіду, бездоганна репутація, входження до Реєстру аудиторів, відсутність конфлікту інтересів.
3. Ротація суб'єктів аудиту	Законодавчо закріплена вимога щодо періодичної зміни аудиторської компанії та відповідального партнера.	Фірма: ротація кожні 10 років. Ключовий партнер: ротація кожні 7 років. Мета: уникнення загрози «фамільярності» та упередженості через тривалі стосунки з керівництвом.
4. Оформлення результатів (Аудиторський звіт)	Формування та оприлюднення Звіту незалежного аудитора разом із повним пакетом фінансової звітності.	1. Немодифікована (позитивна): звітність достовірна. 2. Із застереженням: звітність достовірна, окрім певних аспектів (наприклад, активи на окупованих територіях).

		3. Негативна: звітність суттєво викривлена. 4. Відмова від висловлення думки: неможливість отримання доказів для висновку.
--	--	--

Організація та проведення аудиту фінансової звітності АТ «Укрзалізниця», як стратегічно важливого суб'єкта державного сектору економіки, характеризується високим рівнем регламентації та спрямовані на забезпечення максимальної незалежності перевірки. Відповідно до встановлених процедур, процес аудиту поділяється на наступні етапи:

Етап 1. Створення та функціонування Аудиторського комітету. Першочерговим кроком є формування Аудиторського комітету, який функціонує як спеціалізований колегіальний орган у складі Наглядової ради товариства. Ключовою особливістю цього етапу є зміна суб'єкта комунікації: саме комітет, а не виконавчий менеджмент (генеральний директор), виступає головною ланкою взаємодії з аудитором. Це дозволяє забезпечити інституційну незалежність аудиторської перевірки та унеможливити тиск з боку керівництва підприємства на результати контролю.

Етап 2. Тендерний відбір та обрання суб'єкта аудиторської діяльності. Обрання аудитора здійснюється виключно на засадах відкритого конкурсу, як правило, із застосуванням електронної системи закупівель Prozorro. Законодавство встановлює сувору заборону на пряме наймання аудиторських фірм, що мають ознаки «знайомих» або афілійованих осіб. Основними критеріями відбору є:

- наявність релевантного досвіду проведення аудиту великих підприємств;
- бездоганна професійна репутація;
- включення до відповідного Реєстру аудиторів;
- повна відсутність конфлікту інтересів із замовником.

Етап 3. Забезпечення ротації суб'єктів аудиту. Для запобігання загрозі «фамільярності» (надмірної довіри або упередженості через тривалу співпрацю) на законодавчому рівні закріплено вимогу щодо обов'язкової

періодичної зміни контролерів. Зокрема, для АТ «Укрзалізниця» встановлено такі часові обмеження:

ротація аудиторської фірми — кожні 10 років співпраці;

ротація ключового партнера з аудиту — не рідше ніж раз на 7 років. Такий підхід гарантує свіжий погляд на фінансову звітність та об'єктивність висновків.

Етап 4. Оформлення та оприлюднення результатів (Аудиторський звіт). Фінальним етапом є підготовка Звіту незалежного аудитора, який оприлюднюється разом із повним пакетом фінансової звітності підприємства. Залежно від виявлених фактів, аудитор може висловити одну з чотирьох типів думок:

1. Немодифікована (позитивна) — підтверджує повну достовірність звітності.

2. Думка із застереженням — фіксує загальну достовірність, за винятком окремих аспектів (наприклад, неможливість перевірки активів на тимчасово окупованих територіях).

3. Негативна думка — свідчить про наявність суттєвих викривлень у даних.

4. Відмова від висловлення думки — надається у випадках, коли аудитор не зміг отримати достатньо доказів для формування висновку.

Дотримання цієї послідовності є критичним для забезпечення прозорості діяльності державного підприємства та підвищення довіри з боку міжнародних партнерів і донорів.

В умовах воєнного стану аудит держпідприємств (зокрема таких як Укрзалізниця) стикається з унікальними викликами:

1. Оцінка активів (Impairment): Як оцінити вартість заводу, який знаходиться за 20 км від лінії фронту? Аудиторам вкрай важко підтвердити реальну вартість майна.

2. Інвентаризація: Часто неможливо фізично поїхати на об'єкт для перевірки наявності запасів чи обладнання через небезпеку.

3. Безперервність діяльності (Going Concern): Аудитор повинен оцінити, чи зможе підприємство працювати наступні 12 місяців. В умовах війни це перетворюється на гадання, що вимагає від аудиторів спеціальних застережень у звітах.

Для таких гігантів, як АТ «Укрзалізниця», наявність "чистого" аудиторського висновку від авторитетної міжнародної компанії є обов'язковою умовою для отримання кредитів від ЄБРР, Світового банку та випуску єврооблігацій.

Акціонерне товариство «Укрзалізниця» будучи стратегічним об'єктом національної економіки та суб'єктом природної монополії, потребує особливого режиму контролю з боку держави. Державний фінансовий аудит виступає ключовим інструментом забезпечення підзвітності менеджменту компанії перед суспільством (в особі уряду) та гарантуванням цільового використання публічних ресурсів. На відміну від незалежного аудиту фінансової звітності, який фокусується на достовірності відображення даних згідно з МСФЗ, державний аудит орієнтований на діагностику управлінської ефективності.

Державний фінансовий аудит діяльності АТ «Укрзалізниця» — це форма державного фінансового контролю, спрямована на оцінку ефективності, законності, доцільності та економності використання ресурсів компанією, оскільки її власником є держава.

На відміну від незалежного аудиту (який підтверджує достовірність звітності), державний аудит має на меті відповісти на запитання чи ефективно менеджмент розпоряджається державним майном і чи не завдають його рішення збитків державі.

Здійснення державного фінансового аудиту регламентується Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» та Постановою Кабінету Міністрів України № 1017 «Про затвердження Порядку проведення державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання». Основним суб'єктом цього контролю є Державна аудиторська служба України (ДАСУ).

Специфіка правового статусу АТ «Укрзалізниця» (100% акцій належать державі) детермінує необхідність застосування імперативних методів контролю за розпорядженням майном, що перебуває у державній власності, але закріплене за товариством на праві господарського відання.

Методологія аудиту АТ «Укрзалізниця» базується на синтезі ревізійного підходу та аудиту ефективності, що реалізується через тріаду критеріїв, відому в міжнародній практиці як концепція «3Е»:

1. Економність (Economy): мінімізація вартості ресурсів, що використовуються для досягнення цілей, за умови збереження їх належної якості. Аудит досліджує, чи не здійснювало підприємство закупівлі товарно-матеріальних цінностей за цінами, що перевищують середньоринкові індикатори.

2. Продуктивність (Efficiency): співвідношення між обсягом виробленої продукції (послуг) та витраченими ресурсами. Аналізується операційна ефективність використання рухомого складу (обіг вагонів, завантаженість локомотивів).

3. Результативність (Effectiveness): ступінь досягнення стратегічних цілей підприємства. Оцінюється виконання фінансового плану, реалізація інвестиційних програм та соціальних функцій.

В рамках державного фінансового аудиту АТ «Укрзалізниця» здійснюється комплексний аналіз за такими напрямками:

публічні закупівлі та контрактний менеджмент: досліджується дотримання законодавства у сфері публічних закупівель (Закон України «Про публічні закупівлі»). Особлива увага приділяється виявленню дискримінаційних вимог у тендерній документації, аналізу додаткових угод, що призводять до збільшення ціни після акцепту пропозиції, та перевірці контрагентів на предмет пов'язаності;

управління активами та інвестиційна діяльність: Аудитори оцінюють ефективність капітальних вкладень (CAPEX). Типовим порушенням є «заморожування» коштів у незавершеному будівництві або закупівля

обладнання, яке тривалий час не вводиться в експлуатацію, що призводить до неефективного відволікання обігових коштів;

тарифне регулювання та дохідна частина: аналізується структура доходів від вантажних та пасажирських перевезень. Важливим аспектом є оцінка впливу крос-субсидування (покриття збитків пасажирських перевезень за рахунок вантажних) на загальну рентабельність компанії, а також обґрунтованість надання тарифних преференцій окремим вантажовідправникам;

витрати на персонал: здійснюється моніторинг відповідності фонду оплати праці нормам галузевих угод та колективного договору, а також обґрунтованість виплат винагороди членам наглядової ради та правління в періоди збиткової діяльності підприємства.

З точки зору інституційної економіки, державний аудит АТ «Укрзалізниця» покликаний мінімізувати асиметрію інформації в агентських відносинах, де:

Принципал — держава (в особі Кабінету Міністрів та платників податків), яка зацікавлена у максимізації суспільної користі та вартості активів;

Агент — менеджмент АТ «Укрзалізниця», який може мати власні інтереси, що не завжди співпадають з інтересами власника (опортуністична поведінка).

Звіт ДАСУ виступає інструментом верифікації дій агента, забезпечуючи «прозорість крізь стіни» корпоративної структури.

В умовах правового режиму воєнного стану акценти державного аудиту зміщуються з оцінки прибутковості на оцінку безпеки активів та виконання мобілізаційних завдань. Аудитори стикаються з об'єктивними обмеженнями (неможливість фізичної інвентаризації на прифронтових територіях), що вимагає застосування дистанційних методів аналізу (камеральні перевірки, аналіз баз даних, геоінформаційних систем). Також предметом аналізу стає ефективність використання коштів, виділених з резервного фонду держбюджету на відновлення інфраструктури.

Державний фінансовий аудит діяльності АТ «Укрзалізниця» є складним, багатовекторним процесом, який виходить за межі простої перевірки бухгалтерських проводок. Він слугує критично важливим механізмом державного управління, що дозволяє ідентифікувати системні недоліки в менеджменті національного перевізника, попередити незаконні витрати та надати рекомендації щодо підвищення фінансової стійкості стратегічного підприємства.

2.2. Методика аудиту фінансової звітності АТ «Українська залізниця» процедури перевірки достовірності та відповідності стандартам.

Аудит фінансової звітності АТ «Українська залізниця» (УЗ) є складним процесом через масштаб підприємства, його стратегічне значення та специфіку галузі. Методика проведення такого аудиту базується на Міжнародних стандартах аудиту (МСА) та враховує вимоги МСФЗ (Міжнародних стандартів фінансової звітності).

Нижче наведено основні етапи та процедури перевірки достовірності звітності УЗ.

Етап планування аудиту фінансової звітності АТ «Укрзалізниця» є ключовою складовою аудиторського процесу, що визначає його якість, ефективність та відповідність вимогам міжнародних стандартів аудиту. З огляду на масштабність, стратегічне значення та специфіку діяльності підприємства, планування набуває особливої ваги, оскільки забезпечує системність, цілеспрямованість і раціональність подальших аудиторських процедур.

Передусім важливість планування зумовлена складною організаційною структурою АТ «Укрзалізниця», яка включає численні філії, регіональні дирекції, виробничі підрозділи та дочірні підприємства. Така багаторівнева система управління формує значні обсяги фінансової інформації, що потребує узгодженого підходу до її перевірки. На етапі планування аудитор визначає значущі компоненти групи, встановлює пріоритети перевірки та формує

стратегію взаємодії з компонентними аудиторами, що є критично важливим для забезпечення повноти та достовірності аудиторського висновку.

Другим важливим аспектом є високий рівень галузевих ризиків, притаманних залізничному транспорту. Діяльність Укрзалізниці пов'язана з реалізацією масштабних інфраструктурних проєктів, значною залежністю від державного регулювання тарифів, отриманням компенсацій за пільгові перевезення, а також впливом зовнішніх факторів, зокрема воєнних дій та коливань цін на енергоресурси. Планування дозволяє аудитору ідентифікувати ризикові ділянки, оцінити ймовірність та потенційний вплив суттєвих викривлень, а також визначити необхідні процедури реагування відповідно до МСА 315 та МСА 330.

Не менш важливим є те, що АТ «Укрзалізниця» володіє значними обсягами активів, серед яких інфраструктурні об'єкти, рухомий склад, земельні ділянки, будівлі та спеціалізоване обладнання. Багато з цих активів потребують складних оцінок, переоцінок або тестування на знецінення відповідно до вимог МСФЗ. На етапі планування аудитор визначає ділянки, де існує підвищений ризик викривлень, а також необхідність залучення експертів-оцінювачів чи технічних спеціалістів, що забезпечує належну глибину перевірки.

Окреме значення має оцінка системи внутрішнього контролю та ІТ-середовища, оскільки Укрзалізниця використовує комплексні автоматизовані системи обліку та управління. Планування дозволяє аудитору визначити, на які контролі можна покладатися, а де необхідно застосовувати розширені процедури по суті. Це забезпечує оптимальний розподіл аудиторських ресурсів та підвищує ефективність перевірки.

Важливим елементом планування є також визначення рівня суттєвості, що має особливе значення для підприємства з великими масштабами діяльності. Правильно встановлені пороги суттєвості дозволяють аудитору зосередити увагу на найбільш значущих аспектах фінансової звітності та уникнути як надмірного, так і недостатнього обсягу аудиторських процедур.

Загалом етап планування аудиту АТ «Укрзалізниця» виконує стратегічну функцію, оскільки забезпечує логічну послідовність, обґрунтованість і результативність аудиторського процесу. Він дозволяє сформувати цілісне розуміння діяльності підприємства, оцінити ризики суттєвих викривлень, визначити оптимальні методи та обсяг аудиторських процедур, а також забезпечити відповідність аудиту вимогам МСА. Таким чином, якісне планування є передумовою формування об'єктивної та надійної аудиторської думки щодо фінансової звітності АТ «Укрзалізниця».

Таблиця 2.1.

Етапи аудиту фінансової звітності АТ «Укрзалізниця»

Етап аудиту	Зміст та детальна характеристика процедур	Документальний результат
I. Планування та стратегія	Аналіз бізнесу: Вивчення структури УЗ (вертикалі: вантажна, пасажирська, інфраструктура). Розрахунок суттєвості: Визначення межі помилки (наприклад, 1-2% від вартості активів). Ідентифікація ризиків: Оцінка впливу воєнних дій, збитковості пасажирських перевезень та корупційних ризиків у закупівлях.	Меморандум із планування, Стратегія аудиту, Розрахунок суттєвості.
II. Оцінка ризиків та внутрішнього контролю	Тестування ІТ-систем: Перевірка безпеки АС «Клієнт» та ERP-системи. Аналіз контролів: Чи існують регламенти перевірки постачальників? Оцінка середовища: Перевірка дотримання кодексу етики та роботи Наглядової ради.	Звіт про оцінку системи внутрішнього контролю (Management Letter).
III. Виконання процедур по суті	Інвентаризація: Огляд локомотивів, колій та запасів палива. Підтвердження заборгованості: Листи до банків-кредиторів (ЄБРР, Ощадбанк) та контрагентів. Перевірка оцінки: Тестування моделі знецінення активів на прифронтових територіях. Аудит витрат: Перевірка тендерів у Prozorro.	Робочі документи аудитора, протоколи інвентаризації, акти звірок.
IV. Завершення та звітування	Going Concern: Аналіз здатності УЗ працювати наступні 12 місяців (ліквідність). Події після дати балансу: Врахування нових руйнувань або кредитів, отриманих після 31 грудня. Формування висновку: Написання звіту з описом «Ключових питань аудиту» (KAMs).	Аудиторський висновок, Лист до керівництва (Management Letter).

Враховуючи складність та специфіку роботи АТ «Укрзалізняця» в процесі аудиту застосовуються специфічні процедури аудиту. Під час аудиту фінансової звітності АТ «Укрзалізняця» специфічні процедури застосовуються:

1. При високому ризику суттєвого викривлення (Risk of Material Misstatement). Специфічні процедури активуються, коли аудитор ідентифікує сфери, де ймовірність помилки або шахрайства є найвищою. Під час аудиту на АТ «Укрзалізняця» використовують для оцінки збитків від руйнувань. Стандартна інвентаризація неможлива на окупованих територіях, тому застосовується специфічна процедура — дистанційний моніторинг за допомогою супутникових знімків та аналізу оперативних зведень ДСНС.

2. За наявності складних розрахункових оцінок (Accounting Estimates). Коли оцінка активу базується не на ринкових цінах, а на складних математичних моделях керівництва. Тестування на знецінення необоротних активів АТ «Укрзалізняця» згідно з МСБО 36. Аудитор застосовує специфічну процедуру чутливості моделі, перевіряючи, як зміна ставки дисконтування на 1% змінить підсумкову вартість активів у звітності.

3. Для підтвердження цільового використання публічних коштів АТ «Укрзалізняця». Для державних підприємств аудит фінансової звітності часто поєднується з елементами комплаєнс-аудиту (відповідності), а саме: перевірка державних субвенцій. Специфічною процедурою тут є вертикальний простежуваний тест (Vouching): від рядка у фінансовому плані до конкретного тендеру в Prozorro та акту КБ-2в, щоб довести, що гроші не «розчинилися» в загальних витратах.

4. В умовах невизначеності щодо безперервності діяльності (Going Concern). Якщо підприємство має ознаки фінансової нестабільності, що актуально для АТ «Укрзалізняця» в умовах війни, аудитор зобов'язаний вийти за межі аналізу балансу. В даному випадку застосовують специфічну процедуру: Аналіз сценаріїв «Best case / Worst case» (стрес-тестування

ліквідності). Аудитор аналізує графіки погашення євробондів та офіційні листи-гарантії від Уряду.

Специфічні процедури аудиту є модифікацією аудиторського інструментарію у відповідь на виявлені ризики. Для АТ «Укрзалізниця» ці процедури не є факультативними — вони є єдиним способом забезпечити дотримання принципу «правдивого та неупередженого відображення» у звітності, яка складається в умовах форс-мажорних обставин.

Для систематизації аудиторської перевірки АТ «Укрзалізниця» найкраще використати таблицю, де процедури розділені за ключовими статтями фінансової звітності. Це дозволяє побачити зв'язок між потенційним ризиком та діями аудитора.

Таблиця 2.2

Основні процедури аудиту АТ «Укрзалізниця» за статтями звітності

Стаття звітності	Ключовий ризик (Що може бути не так?)	Детальна аудиторська процедура (Як перевіряємо?)	Відповідність МСФЗ
Основні засоби (Інфраструктура, рухомий склад)	Неправильна оцінка вартості після пошкоджень або завищений термін експлуатації.	Перевірка на знецінення: Тестування активів на наявність ознак пошкодження; перевірка розрахунку "цінності у використанні" (модель DCF). Інспектування: Фізичний огляд локомотивів та колій.	МСБО 16, МСБО 36
Запаси (Паливо, запчастини)	Крадіжки, неіснування запасів на віддалених складах або їх застарілість.	Інвентаризація: Присутність при перерахунку дизельного пального в резервуарах; перевірка методів оцінки (FIFO або середньозважена).	МСБО 2
Виручка (Вантажні та пасажирські перевезення)	Визнання доходу до моменту фактичного завершення рейсу (порушення періоду).	Тестування Cut-off: Перевірка накладних за 5 днів до і 5 днів після 31 грудня; звірка даних системи АС Клієнт із бухгалтерськими реєстрами.	МСФЗ 15
Дебіторська заборгованість	Неповернення боргів від експортерів; недостатній резерв під збитки.	Зовнішнє підтвердження: Надсилання запитів найбільшим контрагентам; перевірка розрахунку очікуваних кредитних збитків (ECL).	МСФЗ 9
Грошові кошти та еквіваленти	Обмеження у використанні коштів на рахунках у банках, що ліквідуються.	Банківські підтвердження: Отримання прямих листів від усіх банків-партнерів про залишки та наявність обтяжень (застав).	МСБО 7

Довгострокові кредити та євробонди	Порушення умов (ковенант) кредитних договорів через погіршення фінансового стану.	Аналіз ковенант: Розрахунок показників (напр. Debt/EBITDA), прописаних у договорах; перевірка класифікації боргу як довгострокового.	МСФЗ 7, МСФЗ 9
Резерви та зобов'язання (Судові позови)	Недооцінка фінансових наслідків численних позовів (податкові, трудові).	Запити юристам: Отримання професійних суджень від юридичного департаменту про ймовірність програшу в суді (Probability of loss).	МСБО 37

Додаткові процедури перевірки відповідності (Compliance)

Окрім перевірки цифр, аудитор УЗ зобов'язаний виконати процедури на відповідність законодавству:

Процедура перевірки закупівель - це вибіркова перевірка тендерної документації в системі Prozorro на предмет дискримінаційних вимог, що могли призвести до завищення ціни.

Процедура перевірки операцій з пов'язаними сторонами: аналіз закупівель у компаній, що належать колишнім або діючим посадовим особам (ризик конфлікту інтересів).

Також важливим етапом перевірки є аудит консолідованої звітності, оскільки АТ «Укрзалізниця» складає консолідовану фінансову звітність відповідно до МСФЗ, що зумовлено багатокomпонентною структурою групи (таблиця 2.4), яка включає:

регіональні філії (Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна, Придніпровська);

дочірні підприємства (ремонтні заводи, логістичні компанії, сервісні центри);

структурні підрозділи, що здійснюють інфраструктурну, вантажну та пасажирську діяльність.

Процес консолідації включає трансформацію звітності компонентів відповідно до МСФЗ, усунення внутрішньогрупових операцій, узгодження облікової політики; оцінку справедливої вартості активів та зобов'язань, формування єдиного пакета звітності.

Таблиця 2.4

Структура групи АТ «Укрзалізниця» та її значення для аудиту

Компонент групи	Характер діяльності	Частка в активах групи, %	Рівень ризику	Статус у аудиті
Регіональні філії	Перевезення, інфраструктура	72 %	Високий	Значущі компоненти
Ремонтні заводи	Ремонт рухомого складу	11 %	Середній	Компоненти з підвищеним ризиком
Логістичні компанії	Сервісні та логістичні послуги	7 %	Середній	Незначущі компоненти
Інші підрозділи	Адміністративні функції	10 %	Низький	Компоненти низького ризику

Аудит консолідованої фінансової звітності є спеціалізованим видом аудиторської перевірки, що передбачає оцінку достовірності, повноти та відповідності звітних даних групи підприємств вимогам Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та Міжнародних стандартів аудиту (МСА). Відповідно до МСА 600 «Спеціальні міркування — аудит фінансової звітності групи», аудитор групи зобов'язаний оцінити ризики суттєвого викривлення на рівні групи, визначити значущі компоненти, координувати роботу аудиторів компонентів та сформулювати думку щодо консолідованої звітності в цілому.

Таблиця 2.4

Основні ризики суттєвого викривлення консолідованої звітності

АТ «Укрзалізниця»

Ризик	Джерело виникнення	Потенційний вплив	Аудиторські процедури
Знецінення основних засобів	Зношеність інфраструктури	Завищення активів	Тестування моделей оцінки
Неповне усунення внутрішньогрупових операцій	Велика кількість філій	Подвійний облік доходів/витрат	Перевірка узгодженості даних
Невідповідність МСФЗ	Різні облікові політики	Викривлення звітності	Аналіз трансформаційних коригувань

Ризики шахрайства	Децентралізована структура	Неправдиві операції	Процедури щодо виявлення шахрайства
-------------------	----------------------------	---------------------	-------------------------------------

Для АТ «Укрзалізниця» — однієї з найбільших державних корпорацій України — аудит консолідованої звітності має стратегічне значення, оскільки забезпечує прозорість діяльності, підвищує довіру інвесторів, кредиторів та міжнародних фінансових інституцій, а також сприяє ефективному корпоративному управлінню.

Отже, методика аудиту фінансової звітності АТ «Українська залізниця» являє собою комплексну систему, яка базується на суворому дотриманні Міжнародних стандартів аудиту (МСА) та враховує специфічні галузеві виклики. Підсумовуючи викладений матеріал, можна виділити такі ключові аспекти та акценти:

через масштабну та багаторівневу структуру підприємства (філії, заводи, логістичні центри) етап планування стає визначальним для забезпечення системності перевірки. Це дозволяє аудитору правильно визначити рівень суттєвості, ідентифікувати значущі компоненти групи та координувати роботу з іншими аудиторами відповідно до МСА 600.

адаптація до умов війни та невизначеності - особливим акцентом методики є застосування специфічних процедур у відповідь на форс-мажорні обставини. Це включає використання дистанційного моніторингу через супутникові знімки для оцінки руйнувань на окупованих територіях, а також проведення стрес-тестування ліквідності за сценаріями «Best case / Worst case» для оцінки безперервності діяльності (Going Concern).

фокус на складних оцінках та активах - оскільки АТ «Укрзалізниця» володіє значними обсягами специфічних активів (інфраструктура, рухомий склад), методика передбачає глибоке тестування на знецінення згідно з МСБО 36. Важливим є проведення аналізу чутливості моделей оцінки та залучення експертів для підтвердження вартості об'єктів.

інтеграція комплаєнс-аудиту та прозорості - методика виходить за межі простої перевірки цифр і включає контроль за цільовим використанням

публічних коштів. Акцент робиться на вертикальному простежуваному тесті (Vouching) від фінансових планів до конкретних тендерів у системі Prozorro, а також на перевірці операцій із пов'язаними сторонами для мінімізації корупційних ризиків.

складність консолідації - окрему увагу приділено аудиту консолідованої звітності, що потребує ретельного усунення внутрішньогрупових операцій та узгодження облікових політик численних підрозділів, які мають різний рівень ризику (найвищий — у регіональних філій, що становлять 72% активів).

Отже, методика аудиту УЗ є не просто перевіркою відповідності стандартам, а інструментом стратегічного контролю, що забезпечує прозорість діяльності державної корпорації перед міжнародними фінансовими інституціями та урядом

2.3. Методика аналізу основних показників фінансової звітності та результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Аналіз фінансової звітності та оцінка фінансового стану суб'єкта господарювання є фундаментальною складовою економічного дослідження, результати якого формують підґрунтя для прийняття рішень широким колом стейкхолдерів. У корпоративному секторі ці дані слугують базисом для розробки інвестиційних стратегій та політики взаємодії з контрагентами і фінансовими установами.

Натомість, у державному секторі аналітичні процедури традиційно обмежуються комплаєнс-контролем — перевіркою дотримання бюджетного законодавства та стандартів бухгалтерського обліку. При цьому проблематика ефективності та результативності використання бюджетних асигнувань часто залишається поза межами ґрунтового дослідження. Водночас, комплексний підхід до оцінки фінансового стану бюджетних установ вимагає використання не лише фінансової звітності, але й кошторисної документації та звітів про її виконання, як ключових джерел інформаційно-аналітичного забезпечення.

Методологічні підходи до аналізу фінансової звітності в державному секторі

У сучасній практиці фінансового моніторингу суб'єктів державного сектору (СДС) виокремлюють п'ять основних методологічних підходів, кожен з яких характеризується специфічним інструментарієм та аналітичним фокусом:

План-фактичний аналіз бюджетних показників: зіставлення затверджених кошторисних призначень (доходів та видатків) із фактичними показниками виконання бюджету для виявлення відхилень.

Класичний коефіцієнтний аналіз - розрахунок стандартних індикаторів фінансового стану, що традиційно застосовуються для державних комерційних підприємств.

Адаптивний підхід - модифікація існуючих фінансових метрик та алгоритмів їх розрахунку з урахуванням специфіки діяльності бюджетних установ.

Спеціалізований підхід - розробка унікальної системи індикаторів, орієнтованих виключно на оцінку фінансової стійкості та результативності СДС.

Галузевий підхід (оцінка ефективності): формування системи КРІ (ключових показників ефективності) для оцінки діяльності установ у специфічних сферах (охорона здоров'я, освіта, культура, спорт тощо).

Варто зазначити, що кожен із зазначених методів має свої евристичні обмеження та переваги.

Для забезпечення релевантності аналітичних висновків критично важливим є дотримання принципів зіставності даних:

Врахування інфляційного фактору - при проведенні горизонтального (динамічного) аналізу вартісних показників необхідно здійснювати їх коригування на індекс інфляції (дефлювання) для нівелювання впливу зміни купівельної спроможності грошової одиниці.

Проблема нормативної бази - ключовим методологічним викликом є обґрунтування референтних (нормативних) значень фінансових коефіцієнтів. Механічна екстраполяція нормативів корпоративного сектору на бюджетні установи є некоректною через відмінність у моделях фінансування та цілях діяльності.

Альтернативи бенчмаркінгу - за відсутності уніфікованих нормативів пріоритетними методами оцінки стають динамічний аналіз (оцінка трендів показників конкретної установи у часі) та компаративний аналіз (порівняння з аналогічними установами в межах галузі).

Імплементация коефіцієнтного підходу до аналізу фінансової звітності суб'єктів державного сектору (СДС) забезпечує низку вагомих переваг:

Оптимізація часових витрат-підвищення оперативності аналітичних процедур завдяки стандартизації алгоритмів розрахунку.

Економічна ефективність управління-зниження трансакційних витрат та ресурсомісткості процесу прийняття управлінських рішень менеджментом бюджетних установ.

Міжгалузева компаративність - забезпечення можливості порівняльного аналізу (бенчмаркінгу) діяльності гетерогенних суб'єктів державного сектору. Використання відносних показників нівелює вплив масштабу діяльності та дозволяє коректно зіставляти ефективність установ різних функціональних сфер (охорони здоров'я, освіти, спорту тощо).

Комплексна оцінка фінансового стану СДС традиційно базується на багатофакторній моделі, що охоплює такі напрями аналізу:

Аналіз ліквідності та платоспроможності: здатність установи своєчасно виконувати свої зобов'язання.

Оцінка фінансової стійкості: визначення рівня фінансової незалежності та забезпеченості власними ресурсами.

Моніторинг розрахункової дисципліни: детальний аналіз структури та динаміки дебіторської і кредиторської заборгованості.

Оцінка результативності: аналіз ефективності основної діяльності та виконання кошторисних призначень.

Враховуючи високу капіталомісткість активів, значне боргове навантаження та соціальну складову в тарифоутворенні, аналіз фінансової звітності АТ «Українська залізниця» доцільно проводити за такими ключовими блоками:

Показники ліквідності та платоспроможності - для АТ «Українська залізниця» як стратегічного підприємства, критичним є здатність обслуговувати поточні зобов'язання, щоб уникнути технічного дефолту.

Коефіцієнт поточної ліквідності розраховується, як співвідношення оборотних активів до поточних зобов'язань. Нормативне значення >1 . Для УЗ цей показник часто коливається на межі ризику через значні короткострокові кредити та кредиторську заборгованість перед постачальниками палива/електроенергії.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховується, як співвідношення грошових коштів до поточних зобов'язань. Коефіцієнт показує, яку частину боргів АТ «Укрзалізниця» може погасити негайно. Важливий індикатор в умовах воєнного стану та нестабільності грошових надходжень.

Показники фінансової стійкості та боргового навантаження-це найбільш критичний блок для АТ «Українська залізниця» через значний обсяг кредитних коштів (у тому числі в іноземній валюті). Співвідношення Чистого боргу до EBITDA ($\text{Net Debt} / \text{EBITDA}$) - це ключовий показник для міжнародних кредиторів АТ «Українська залізниця», який розраховується як співвідношення суми довгострокових зобов'язань та поточних зобов'язань до грошових коштів. Показник відображає, скільки років потрібно компанії, щоб погасити борги за рахунок операційного прибутку. Значення $> 3.0-4.0$ свідчить про високий ризик.

Коефіцієнт фінансової автономії визначається, як співвідношення власного капіталу до загальної вартості активів. Враховуючи специфіку АТ «Українська залізниця» слід зважати, що власні активи товариства (інфраструктура, рухомий склад) є колосальними, проте їх переоцінка суттєво

впливає на цей показник. Низьке значення сигналізує про залежність від зовнішніх запозичень.

Наступна група коефіцієнтів, це показники рентабельності, що показують ефективності діяльності. Оскільки АТ «Українська залізниця» має значні амортизаційні відрахування та курсові різниці, чистий прибуток не завжди відображає реальний стан справ. Тому акцент робиться на EBITDA. Маржа EBITDA визначається співвідношення розміру EBITDA до чистого доходу від реалізації. Показник відображає операційну ефективність без урахування податків, відсотків за кредитами та амортизації та дозволяє нівелювати вплив значних основних засобів на фінансовий результат.

Рентабельність активів (ROA) розраховується як співвідношення чистого прибутку (збиток) до середньорічної вартості активів. Для АТ «Українська залізниця» часто може бути низькою або від'ємною через збитковість пасажирських перевезень (крос-субсидіювання за рахунок вантажних).

Оскільки АТ «Українська залізниця» є підприємством, який займає особливе місце в економіці країни, аналіз варто доповнити специфічними (галузевими) індикаторами державного сектору. Зважаючи що АТ «Українська залізниця» є держпідприємством, стандартний фінансовий аналіз доповнюється контролем виконання фінансового плану.

Коефіцієнт виконання капітальних інвестицій (CAPEX) визначається, як фактичні капітальні інвестиції до планових капітальних інвестицій, вказує на здатність компанії оновлювати рухомий склад та інфраструктуру.

Податкове навантаження та дивідендна політика - це аналіз обсягу сплачених податків та дивідендів до Державного бюджету, що є індикатором фіскальної ефективності компанії для власника (держави).

Для АТ «Укрзалізниця» класичний аналіз трансформується у модель, де пріоритет мають показники EBITDA та обслуговування боргу, а не просто бухгалтерський прибуток. Це зумовлено необхідністю підтримувати ліквідність для безперебійного функціонування критичної інфраструктури країни.

Система показників оцінки фінансового стану АТ «Укрзалізниця»

Група показників	Назва показника	Економічний зміст для АТ «Укрзалізниця»	Інтерпретація та сигнальне значення
Ліквідність і платоспроможність	Коефіцієнт поточної ліквідності	Відображає здатність компанії фінансувати поточну операційну діяльність (закупівля пального, електроенергії, виплата зарплат) без залучення нових кредитів.	< 1 Критичний рівень. Сигналізує про дефіцит обігових коштів та ризик виникнення касових розривів (затримок платежів контрагентам)
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Показує частку короткострокових боргів, яку УЗ може погасити негайно за рахунок грошових коштів на рахунках.	Зниження: Ризик втрати платоспроможності в моменті. Важливий індикатор в умовах нестабільності надходжень від вантажоперевезень.
Фінансова стійкість та боргове навантаження	Net Debt / EBITDA (Чистий борг до EBITDA)	Ключовий ковенант для міжнародних кредиторів. Показує кількість років, необхідних для погашення боргів за рахунок операційного прибутку.	> 3.0-4.0: Високий рівень ризику. Загрожує порушенням умов кредитування з боку міжнародних фінансових організацій (СБРР, ЄІБ) та власників єврооблігацій.
	Коефіцієнт фінансової автономії	Характеризує рівень залежності стратегічного активу держави від зовнішніх кредиторів.	Низьке значення: Свідчить про надмірну закредитованість. Різне зростання часто пов'язане не з прибутками, а з переоцінкою основних засобів (інфраструктури).
Рентабельність та ефективність	EBITDA та Маржа EBITDA	Відображає реальну ефективність основної діяльності (перевезень) до вирахування амортизації, яка в УЗ є колосальною через вартість інфраструктури.	Позитивна динаміка: Свідчить про здатність генерувати грошовий потік для відновлення рухомого складу. Основний індикатор операційної ефективності.
	Рентабельність активів (ROA)	Показує ефективність використання державного майна.	Низьке/Від'ємне значення: Є типовим для УЗ через збитковість пасажирських перевезень та виконання соціальних функцій держави.
Галузеві специфічні показники	Коефіцієнт покриття CAPEX	Індикатор відтворення основних фондів. Показує, чи встигає компанія оновлювати інфраструктуру швидше, ніж вона зношується.	\$< 1\$: Свідчить про «проїдання» активів та фізичну деградацію інфраструктури (колій, вагонів), що несе загрозу безпеці руху в майбутньому.
	Рівень крос-субсидіювання	Співвідношення прибутку від вантажних перевезень до збитків від пасажирських.	Характеризує тягар соціального навантаження на фінансовий результат компанії.

Ключовим методологічним викликом у дослідженнях державного сектору залишається проблема об'єктивної оцінки результативності та ефективності функціонування його суб'єктів. На відміну від корпоративного сектору, де універсальними індикаторами успішності виступають фінансові

результати (прибуток, рентабельність, ROI), для бюджетних установ застосування цих метрик є некоректним з огляду на їхній статус неприбуткових організацій.

Враховуючи специфіку цільового призначення бюджетних установ, яка полягає не в максимізації фінансового результату, а в наданні суспільних благ, науковий дискурс зосереджується на формуванні альтернативних критеріїв оцінки.

У сучасній економічній літературі [15, с. 4] запропоновано мультикритеріальний підхід до діагностики діяльності бюджетних установ, що включає чотири базові вектори оцінки:

нормативно-правовий критерій- оцінка відповідності діяльності чинному законодавству та статутним завданням;

соціальний критерій-вимірювання суспільного ефекту від діяльності установи;

експертний критерій-якісна оцінка результатів діяльності профільними фахівцями;

прагматичний критерій-оцінка ступеня досягнення поставлених цілей з урахуванням наявних ресурсів.

Інформаційною базою для формування оцінок за цими критеріями слугують дані фінансової та бюджетної звітності, акти ревізій контролюючих органів, а також моніторинг суспільної думки (публічні відгуки).

Таблиця 2.6

Критерії оцінки АТ «Української залізниці»

Група критеріїв / Напрямок аналізу	Характеристика та зміст оцінки
Правові критерії	Дотримання бюджетного законодавства, законність витрачання коштів.
Соціальні критерії	Рівень задоволення потреб населення, доступність послуг (медичних, освітніх тощо).
Соціальні критерії	Рівень задоволення потреб населення, доступність послуг (медичних, освітніх тощо).
Виробничі показники	Кількісні виміри діяльності (наприклад, кількість пролікованих пацієнтів, відвідувачів, учнів).

Оскільки Укрзалізниця є державною монополією, що поєднує функції комерційного перевізника та оператора критичної інфраструктури, оцінка її діяльності вимагає дуального підходу: **економічного** (для вантажних перевезень) та **соціального** (для пасажирських).

1. Критерії соціальної ефективності (Social Impact) - для державного сектору цей блок є пріоритетним, оскільки відображає виконання статутних завдань перед суспільством, а саме:

доступність транспортних послуг - щільність маршрутної мережі та охоплення віддалених регіонів. Оцінюється не прибутковість маршруту, а наявність сполучення з населеними пунктами, де залізниця є єдиним стабільним видом транспорту (соціальні маршрути, приміське сполучення);

цінова доступність (Affordability) - співвідношення зростання тарифів на пасажирські перевезення до індексу споживчих цін (ІСЦ) та зростання реальних доходів населення;

гуманітарна та безпекова функція (в умовах воєнного стану) - кількість евакуйованих громадян, обсяг перевезення гуманітарних вантажів, релокація підприємств. Цей специфічний критерій ефективності, який не має прямого фінансового виміру, але є критичним для оцінки результативності менеджменту в кризових умовах (так звана «Залізна дипломатія» та евакуаційні рейси).

2. Критерії виробничої (операційної) ефективності - ці показники демонструють, наскільки якісно менеджмент використовує наявні матеріально-технічні ресурси (рухомий склад та колії), а саме:

обіг вантажного вагона (Turnover of a wagon) - час повного циклу роботи вагона від навантаження до наступного навантаження. Зменшення цього показника свідчить про зростання ефективності логістики.

дільнична швидкість руху (Section speed) - середня швидкість руху поїздів на дільницях з урахуванням часу на розгін, сповільнення та стоянки. Є індикатором технічного стану колій та організації руху.

продуктивність локомотива - показує, скільки корисного навантаження перевозить тяговий склад.

3. Критерії якості послуг (Service Quality) - ці показники є мостом між соціальною та виробничою ефективністю:

пунктуальність (On-time performance) - відсоток поїздів (пасажирських та вантажних), що прибули за графіком (відхилення менше 5-15 хв).

коефіцієнт населеності пасажирських вагонів – дозволяє оцінити ефективність планування рейсів. Занадто низький показник свідчить про неефективне використання ресурсів, занадто високий (постійні 100%) — про дефіцит пропозиції.

Нефінансові показники ефективності для АТ «Українська залізниця»

Напрямок оцінки (Критерій)	Ключовий індикатор (KPI)	Методика інтерпретації для аналізу
Соціальна ефективність	Пасажирообіг (пас·км)	Характеризує обсяг соціальної роботи. Зростання показника при стабільних тарифах свідчить про виконання соціальної функції.
	Індекс задоволеності (NPS)	Якісна оцінка сервісу (комфорт, ввічливість персоналу, стан вагонів) на основі опитувань пасажирів.
Виробнича ефективність	Вантажообіг (т·км)	Основний виробничий показник. Його динаміка корелює з ВВП країни та експортним потенціалом.
	Питомі витрати паливно-енергетичних ресурсів	Витрати палива/електроенергії на 10 тис. т·км бруто. Зниження свідчить про енергоефективність та оновлення тяги.
Технологічна ефективність	Коефіцієнт зносу основних засобів	Понад 90% для УЗ. Характеризує потенціал підприємства надавати послуги в майбутньому без масштабних інвестицій.

Оцінка ефективності АТ «Укрзалізниця» не може обмежуватися виключно фінансовими метриками (EBITDA, чистий прибуток), оскільки вони часто викривлені механізмом крос-субсидіювання (покриття збитків від пасажирських перевезень за рахунок вантажних).

Об'єктивний аналіз діяльності підприємства вимагає застосування Збалансованої системи показників (Balanced Scorecard), де фінансові індикатори розглядаються у нерозривному зв'язку з показниками операційної ефективності (обіг вагона, швидкість доставки) та соціальної результативності (забезпечення мобільності населення та обороноздатності держави).

В науковому дискурсі щодо вибору інструментарію оцінювання ефективності функціонування суб'єктів державного сектору (СДС) домінують два альтернативні підходи:

1. Концептуальна модель Ніко Моля - цей підхід ґрунтується на застосуванні факторної схеми, яка розмежовує три рівні ефективності:

економічність (Economy) - мінімізація вартості ресурсів за умови збереження їх якості.

продуктивність/Економічна ефективність (Efficiency)-співвідношення отриманого результату (продукту) до витрачених ресурсів.

результативність/Соціальна ефективність (Effectiveness) - ступінь досягнення соціальних цілей та вплив на бенефіціарів.

Імплементація моделі Н. Моля у вітчизняну практику ускладнюється відсутністю уніфікованих методичних розробок щодо квантифікації (кількісного вимірювання) показників соціальної ефективності. Це створює методологічний бар'єр для об'єктивної оцінки кінцевого впливу бюджетних витрат на суспільний добробут.

2. Інтегральний метод оцінювання, це альтернативний підхід передбачає розрахунок інтегрального показника фінансової ефективності. Методологія базується на агрегуванні (згортанні) групи фінансових коефіцієнтів, зокрема:

- показників рентабельності основної діяльності.
- коефіцієнтів оборотності активів (ділової активності).
- рентабельності основних засобів (фондовіддачі).

Цей метод є більш формалізованим та спирається на чіткі дані фінансової звітності, проте може не повною мірою відображати специфіку некомерційної діяльності бюджетних установ.

Коефіцієнт співвідношення планових і фактичних надходжень у розрізі джерел фінансування:

$$K_{пф}^з = \frac{Пз}{Фз}$$

$$K_{пф}^с = \frac{Пс}{Фс}$$

де Пз, Пс – планові надходження відповідно за загальним та спеціальним фондами;

Фз, Фс – фактичні надходження відповідно за загальним та спеціальним фондами.

Коефіцієнт співвідношення видатків і доходів у розрізі джерел фінансування

$$K_{\text{вд}}^{\text{з}} = \frac{B_{\text{з}}}{D_{\text{з}}} \qquad K_{\text{вд}}^{\text{с}} = \frac{B_{\text{с}}}{D_{\text{с}}}$$

де Bз, Bс – видатки відповідно до загального та спеціального фондів;

Dз, Dс – доходи відповідно до загального та спеціального фондів.

Важливим показником для оцінки фінансової стійкості бюджетних установ, що отримують доходи спецфонду, є коефіцієнт власних доходів у видатках установи. Можливе застосування також коефіцієнта доходів від реалізації продукції (робіт, послуг) у видатках установи.

Коефіцієнт власних доходів у видатках (Квдв):

$$K_{\text{вдв}} = \frac{D_{\text{с}}}{B}$$

де B – загальна сума видатків за загальним та спеціальним фондами.

Такий показник відображає, яка частка всіх видатків установи формується за рахунок доходів спеціального фонду та характеризує ступінь незалежності установи від фінансування за загальним фондом.

Коефіцієнт доходів від реалізації у видатках (Кдр):

$$K_{\text{др}} = \frac{D_{\text{р}}}{B}$$

де Dр – доходи від реалізації робіт, послуг, готової продукції суб'єкта держав- ного сектору.

Цей показник відображає, яка частка всіх видатків установи формується за рахунок власних надходжень від надання платних послуг, виконання робіт або виробництва продукції та характеризує ступінь незалежності установи від інших джерел фінансування.

Під час аналізу фінансової звітності та оцінці фінансового стану важливе місце посідає аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей. Під час проведення аналізу в цьому напрямі розраховують та оцінюють такі показники:

- частку кредиторської заборгованості у видатках установи;

- частку дебіторської заборгованості в доходах установи;
- частку дебіторської заборгованості у власних доходах установи;
- співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей бюджетної установи;
- порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- частку простроченої дебіторської заборгованості в її загальній сумі;
- частку простроченої кредиторської заборгованості в її загальній сумі;
- частку простроченої кредиторської заборгованості у видатках установи;
- частку простроченої дебіторської заборгованості в доходах установи;
- темп зміни простроченої дебіторської заборгованості;
- темп зміни простроченої кредиторської заборгованості.

Важливим показником під час аналізу дебіторської заборгованості є показник оборотності дебіторської заборгованості, який показує кількість оборотів, що здійснили за рік засоби, вкладені в розрахунки. Для суб'єктів державного сектору специфіка розрахунку такого показника обумовлена відсутністю виробничої діяльності та бюджетним фінансуванням і розраховується [5, с. 54]:

$$K_o^{ДЗ} = \frac{\Phi_{ін}}{ДЗ_{сер}}$$

де $\Phi_{ін}$ – сума фінансування, яке спрямовується для виконання суб'єктом державного сектору своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень;

$ДЗ_{сер}$ – середній розмір дебіторської заборгованості.

Для традиційного розрахунку показників оберненості (оборотності) використовуються показники обсягу реалізації (виручки). У бюджетних установах застосування традиційних показників оборотності можливе лише в частині діяльності з виготовлення і реалізації готової продукції, робіт, послуг.

Для оцінки ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості пропонується визначати показники, адаптовані для застосування суб'єктами державного сектору та розрахунок яких ґрунтується на використанні даних балансу.

Методика розрахунку показників згідно з балансом

Показник	Методика розрахунку
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{\text{Поточна дебіторська заборгованість та грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Зобов'язання}}$
Коефіцієнт фінансування (Кфін)	$\frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (Кавт)	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}$
Коефіцієнт залежності установи від довгострокових зобов'язань (Кдов)	$\frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кман)	$\frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}}$
Коефіцієнт обороту власного капіталу (Кобвк)	$\frac{\text{Доходи установи}}{\text{Середній власний капітал}}$
Коефіцієнт зростання валюти балансу (Квал)	$\frac{\text{Валюта балансу на кін. року}}{\text{Валюта балансу на поч. року}}$
Коефіцієнт поточної заборгованості (Кпз)	$\frac{\text{Залучений короткостроковий капітал}}{\text{Валюта балансу}}$
Коефіцієнт довготермінової фінансової незалежності (Кдфн)	$\frac{\text{Власний капітал} + \text{запозичений довгостроковий капітал}}{\text{Валюта балансу}}$

Під час оцінки платоспроможності комерційних підприємств до групи найменш ліквідних активів належать основні засоби, зокрема будівлі і споруди. Для бюджетних установ під час оцінки платоспроможності долучення будівель і споруд до найменш ліквідних активів є необґрунтованим. З одного боку, будівлі і споруди є активами бюджетної установи, перебувають на балансі. З іншого боку, у випадку їх реалізації кошти зараховуються до бюджету. За будь-яких умов будівлі і споруди не можуть перетворитися на кошти бюджетної установи, а значить під час оцінки платоспроможності їх вартість не доцільно враховувати.

За даними фінансової звітності суб'єкта державного сектору здійснюється аналіз джерел формування запасів. Спираючись на

запропоновані показники та враховуючи нову форму балансу 1-дс, запропоновано такі показники та методику їх розрахунку (таблиця 2.5).

Під час аналізу запасів зазвичай застосовують коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів. Враховуючи новий підхід до класифікації активів суб'єктів державного сектору та їх групування в балансі за розділами, пропонуємо визначати показники співвідношення нефінансових та фінансових активів ($K_{нф}$) та частку запасів у нефінансових активах ($K_{зап}$):

$$K_{нф} = \frac{НфА}{ФА} = \frac{р.100}{р.280}$$

де НфА – сума нефінансових активів;

ФА – сума фінансових активів;

р.100, р.280 – суми відповідних рядків балансу ф. 1-дс.

$$K_{зап} = \frac{З}{НфА} = \frac{р.040 + р.050 + р.060 + р.070}{р.100}$$

Розрахунок мінімально необхідної суми грошових коштів для суб'єктів державного сектору здійснюють за такими формулами:

$$МінГК = \frac{КВ}{Огк}$$

де КВ – сума касових видатків установи;

Огк – обертання грошових коштів, разів;

ЗСгк – середні залишки грошових коштів та дебіторської заборгованості.

Вихідні дані для розрахунку показника є баланс установи, кошторис та звіт про його виконання. Під час визначення середніх залишків грошових коштів та дебіторської заборгованості не доречно брати дані балансу виключно на початок та кінець року, оскільки на кінець року рахунки в органах ДКСУ по загальному фонду закриваються, а залишки коштів будуть нульовими. Таким чином, під час визначення середніх залишків необхідно враховувати середньозважені залишки протягом усього періоду аналізу або виконувати розрахунки на підставі даних квартальних балансів.

Під час аналізу основних засобів суб'єктів державного сектору розраховують показники фондівіддачі, фондомісткості, фондоозброєності, коефіцієнти зносу та придатності основних засобів. У загальному вигляді

показник фондівдачі характеризує вартість виготовленої продукції, що припадає на 1 грн вартості основних засобів. Відповідно до цього показник фондомісткості відображає вартість основних засобів, що припадає на 1 грн випущеної продукції.

Для суб'єктів державного сектору розрахунок показників фондівдачі та фондомісткості мають особливості, пов'язані з характером діяльності таких суб'єктів. Показник обсягу продукції визначають залежно від сфери діяльності установи та виражає надані послуги установами в кількісних одиницях. Таким чином, показники аналізу основних засобів мають такий вигляд:

Фондівдача основних засобів (Фв):

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{\text{ОП}}{\text{ОЗ}}$$

де ОП – обсяг послуг суб'єкта державного сектору;

ОЗ – вартість основних засобів.

Фондомісткість (Фм):

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{\text{ОЗ}}{\text{ОП}}.$$

Отже, на основі проведеного дослідження наявних підходів до аналізу фінансової звітності, оцінки фінансової стійкості та ефективності діяльності суб'єктів державного сектору вдосконалено методичні підходи щодо проведення аналізу фінансової звітності суб'єктів державного сектору, складеної відповідно до НП(С)БОДС 101 «Подання фінансової звітності». Удосконалено методику розрахунку показників аналізу фінансової звітності, оцінки фінансового стану та результативності діяльності згідно балансу за ф. 1-дс.

Важливим напрямом подальших досліджень вбачаємо визначення критеріїв та розробку показників для розрахунку й оцінки ефективності суб'єктів державного сектору залежно від їх галузевої приналежності.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ФІНАНСОВОЇ
ЗВІТНОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЇЇ АУДИТУ

3.1. Впровадження інноваційних та цифрових технологій в процес аудиту
фінансової звітності.

Сучасна парадигма аудиту перебуває на етапі фундаментальної трансформації, яку фахівці визначають як «Аудит 4.0». Цей перехід зумовлений експоненційним зростанням обсягів даних, ускладненням бізнес-процесів та необхідністю забезпечення безперервності контролю в умовах підвищеної невизначеності. Для стратегічно важливих підприємств державного сектору України, зокрема АТ «Укрзалізниця» (далі – Товариство), цифровізація аудиторських процедур перестає бути опцією конкурентної переваги і стає імперативом виживання та збереження фінансової керованості, особливо в умовах воєнного стану.

Традиційний підхід до аудиту, що базується на вибірковій перевірці первинних документів та ретроспективному аналізі, демонструє свою обмеженість в умовах діяльності таких масштабних інфраструктурних холдингів, як АТ «Укрзалізниця». Величезна номенклатура запасів, розгалужена мережа філій, складність логістичних ланцюгів та значні обсяги транзакцій вимагають переходу від вибіркового методу до суцільного аналізу даних (Full Population Testing).

Впровадження цифрових технологій дозволяє нівелювати класичні аудиторські ризики: ризик невиявлення суттєвих викривлень та ризик неефективності вибірки. У Таблиці 3.1 наведено порівняльну характеристику традиційного та інноваційного підходів до аудиту фінансової звітності.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз традиційного та цифрового підходів до аудиту
фінансової звітності

Критерій порівняння	Традиційний аудит	Цифровий аудит (Audit 4.0)
---------------------	-------------------	----------------------------

Обсяг вибірки	Обмежена репрезентативна вибірка (5-10% транзакцій)	Суцільний аналіз генеральної сукупності даних (100% транзакцій)
Часовий горизонт	Ретроспективний (post-factum), циклічний (раз на рік/квартал)	Безперервний моніторинг (Continuous Auditing) в режимі реального часу
Фокус аналізу	Підтвердження достовірності, відповідність стандартам	Виявлення аномалій, прогноз ризиків, пошук інсайтів
Інструментарій	Excel, паперові документи, ручна звірка	AI, Machine Learning, RPA, Big Data Analytics, Blockchain
Роль аудитора	Перевірка правильності обліку та розрахунків	Інтерпретація результатів аналізу даних, оцінка складних суджень
Верифікація активів	Фізична інвентаризація з виїздом на місце	Дистанційна інвентаризація (дрони, супутники, RFID-мітки)

Діяльність АТ «Укрзалізниця» в умовах війни характеризується безпрецедентними викликами: фізичне знищення активів, втрата контролю над частиною інфраструктури на тимчасово окупованих територіях, порушення логістичних ланцюгів та кіберзагрози. У цьому контексті цифрові інструменти аудиту виконують подвійну функцію: забезпечення достовірності звітності та гарантування безпеки аудиторських команд.

Розглянемо ключові технологічні напрями, імплементація яких є критично необхідною для аудиту Товариства.

1. Технології Big Data та Data Mining. АТ «Укрзалізниця» генерує колосальні масиви даних щодо вантажоперевезень, пасажиропотоку, витрат пального та електроенергії. Використання інструментів Big Data дозволяє аудиторам:

здійснювати перехресну перевірку (reconciliation) даних з різних систем (ERP SAP, системи управління перевезеннями, білінгові системи) для виявлення розбіжностей у визнанні доходів;

аналізувати кореляцію між фізичними показниками (тонно-кілометри) та фінансовими (виручка від реалізації) для перевірки повноти нарахування доходів.

2. Штучний інтелект (AI) та машинне навчання (ML) - алгоритми ML здатні виявляти патерни, що свідчать про шахрайство або помилки, які неможливо помітити при ручній перевірці. Для Укрзалізниці це особливо актуально у сфері закупівель та списання пального. Аналіз закупівельних цін

на запчастини та матеріали у порівнянні з ринковими індикаторами в автоматичному режимі. AI може сигналізувати про нетипові проводки в журналі ордерів, наприклад, створення проводок у неробочий час або користувачами, які не мають відповідних повноважень.

3. Роботизація процесів (RPA — Robotic Process Automation) - RPA дозволяє автоматизувати рутинні процедури звірки. Враховуючи, що Укрзалізниця має тисячі контрагентів, звірка дебіторської та кредиторської заборгованості займає значний часовий ресурс. Програмні роботи можуть автоматично розсилати акти звірки контрагентам, обробляти отримані відповіді та формувати звіт про розбіжності для аудитора. Це дозволяє вивільнити час аудиторів для аналізу складних оціночних суджень (наприклад, impairment test — тестування на знецінення активів, що є критичним в умовах війни).

4. Дистанційний аудит та використання БПЛА (Дронів) - це, мабуть, найбільш актуальний напрям для АТ «Укрзалізниця» в умовах воєнного стану. Значна частина колій, мостів та рухомого складу знаходиться в зонах підвищеного ризику або є пошкодженою. Класична інвентаризація в таких умовах неможлива через загрозу життю персоналу. Використання дронів, оснащених камерами та лідарами, дозволяє проводити огляд стану об'єктів інфраструктури, оцінювати ступінь руйнувань та підтверджувати фізичну наявність активів (наприклад, скупчень вагонів на сортувальних станціях) без фізичної присутності аудитора.

Для активів на тимчасово окупованих територіях єдиним джерелом доказів для формування резервів під знецінення можуть слугувати супутникові знімки високої роздільної здатності, що підтверджують факт руйнування або наявності активу.

У таблиці 3.2 систематизовано інструментарій цифрового аудиту відповідно до циклів господарської діяльності АТ «Укрзалізниця».

Матриця застосування цифрових інструментів в аудиті циклів діяльності
АТ «Укрзалізниця»

Цикл аудиту	Проблематика (Ризики)	Інноваційний інструмент	Очікуваний ефект
Необоротні активи	Складність оцінки технічного стану, неможливість доступу до об'єктів у прифронтових зонах	Дрони (UAV), GPS-трекінг, RFID-мітки	Документальне підтвердження існування та стану активів без ризику для персоналу. Точна геоолокація рухомого складу.
Запаси (Паливо)	Розкрадання пального, неточне вимірювання залишків у резервуарах	ІоТ-датчики рівня палива, цифрові витратоміри	Автоматична звірка фактичних залишків з даними обліку в режимі реального часу. Унеможливлення маніпуляцій.
Доходи та Дебіторська заборгованість	Неповнота визнання доходу, ризики неповернення боргів	Blockchain (Smart Contracts), Big Data Scoring	Автоматичне визнання виручки при виконанні умов смарт-контракту. Предиктивний аналіз платоспроможності дебіторів.
Закупівлі та Витрати	Завищення цін, фіктивні постачальники, корупційні ризики	AI-алгоритми, Text Mining (аналіз контрактів)	Виявлення зв'язків між постачальниками та співробітниками (conflict of interest), аналіз відповідності цін ринковим бенчмаркам.

Попри очевидні переваги, цифровізація аудиту в АТ «Укрзалізниця» стикається з низкою бар'єрів, які необхідно враховувати при плануванні аудиторських завдань.

Якість вхідних даних - Укрзалізниця успадкувала застарілі облікові системи, які наразі інтегруються в єдину ERP SAP. На етапі перехідного періоду існує високий ризик дублювання або викривлення даних при міграції. Аудитори повинні приділяти підвищену увагу тестуванню ІТ-контролів (General IT Controls).

В умовах гібридної війни ІТ-інфраструктура залізниці є пріоритетною ціллю для ворожих кібератак. Централізація фінансових даних для цілей аудиту створює додатковий вектор вразливості. Аудиторське програмне

забезпечення повинно мати найвищий рівень захисту та використовувати захищені канали зв'язку.

Ефективне використання AI та аналітики даних вимагає від внутрішніх аудиторів та персоналу бухгалтерії Укрзалізниці нових компетенцій (розуміння основ SQL, Python, візуалізації даних у Power BI).

Важливим кроком АТ «Укрзалізняця» є триваюча міграція на платформу SAP. Для аудитора це відкриває можливість використання вбудованих аналітичних модулів (SAP GRC – Governance, Risk, and Compliance). Це дозволяє перейти до моделі безперервного аудиту (Continuous Auditing). Замість того, щоб чекати закінчення звітнього року для виявлення помилок, система автоматично моніторить транзакції і блокує ті, що порушують встановлені правила (наприклад, оплата понад ліміт бюджету або оплата контрагенту з «чорного списку»).

Впровадження розглянутих технологій має прямий вплив на якість фінансової звітності. В умовах, коли думка аудитора є сигналом для міжнародних інвесторів та донорів (зокрема ЄБРР, ЄІБ), висока точність даних є гарантією отримання фінансування для відновлення інфраструктури.

Зменшення операційних витрат на проведення аудиту досягається за рахунок скорочення часу на відрядження (завдяки дистанційним методам) та зменшення людино-годин на ручну обробку документів. Однак на початковому етапі це вимагає значних капітальних інвестицій (CAPEX) у програмне забезпечення та обладнання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що впровадження інноваційних цифрових технологій в процес аудиту фінансової звітності АТ «Укрзалізняця» є безальтернативним шляхом розвитку системи фінансового контролю. В умовах воєнного стану технології дронів, супутникового моніторингу та аналізу великих даних стають єдиним можливим інструментом для отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів щодо існування та оцінки активів.

Перехід до моделі цифрового аудиту дозволить Товариству:

забезпечити прозорість використання державних та донорських коштів;
мінімізувати ризики шахрайства та корупції завдяки автоматизованим алгоритмам контролю;

підвищити оперативність прийняття управлінських рішень на основі верифікованих даних у реальному часі;

зберегти життя та здоров'я персоналу, мінімізуючи необхідність фізичної присутності на небезпечних об'єктах.

Таким чином, цифрова трансформація аудиту виступає не лише технічним вдосконаленням, а й важливим елементом забезпечення економічної безпеки стратегічного підприємства в умовах війни.

ВИСНОВКИ

На основі опрацьованих матеріалів за темою дослідження фінансової звітності, аналізу та аудиту АТ «Українська залізниця» можна сформулювати такі висновки:

1. Фінансова звітність у державному секторі є критично важливим інструментом, що забезпечує транспарентність управління публічними ресурсами та підзвітність органів влади. Проте чинна вітчизняна практика все ще характеризується методологічними розбіжностями з міжнародними стандартами (IPSAS, IFRS), що обмежує можливості компаративного аналізу та знижує рівень інституційної довіри з боку міжнародних інвесторів.

2. АТ «Українська залізниця» в умовах воєнного стану трансформувалося зі звичайного господарюючого суб'єкта у фундаментальний елемент національної безпеки, забезпечуючи евакуацію населення, гуманітарну логістику та «залізну дипломатію». Як природна монополія, товариство володіє колосальними активами (понад 19 тис. км колій), що потребує специфічних підходів до їх обліку та контролю.

3. Аналіз фінансово-господарської діяльності компанії за 2022–2024 роки виявив складну фінансову траєкторію: після тимчасового виходу на прибуток у 2023 році (~5 млрд грн), у 2024 році підприємство знову стало збитковим. Основними негативними чинниками є випереджаюче зростання собівартості (через ціни на енергоносії) порівняно з доходами, а також стрімке нарощування боргового навантаження (довгострокові зобов'язання зросли на 57,5%).

4. Методика аудиту АТ «Укрзалізниця» базується на поєднанні незалежного зовнішнього аудиту (відповідно до МСА) та державного фінансового контролю з боку ДАСУ. В умовах війни аудит стикається з унікальними викликами: складністю оцінки знецінення активів у зонах бойових дій та необхідністю підтвердження принципу безперервності діяльності (Going Concern).

5. Для підвищення якості контролю обґрунтовано необхідність переходу до парадигми «Аудит 4.0», що передбачає впровадження інноваційних цифрових технологій. Зокрема, використання Big Data та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє здійснювати суцільний аналіз транзакцій, а застосування дронів та супутникових знімків є єдиним безпечним способом проведення інвентаризації активів на прифронтових та тимчасово окупованих територіях.

6. Стратегічним вектором розвитку системи обліку та аудиту Товариства є повна інтеграція в середовище ERP SAP, що дозволить перейти до моделі безперервного аудиту (Continuous Auditing). Це забезпечить можливість моніторингу господарських операцій у реальному часі, мінімізацію корупційних ризиків у закупівлях та підвищення точності фінансових прогнозів, що є критичним для залучення міжнародної допомоги та відновлення інфраструктури

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардаш С. В., Свірко С. В., Краєвський В. М. Загальна концепція організації бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору. *Український економічний часопис*. 2023. (2). С. 10-16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-2-2> (дата звернення: 09.12.2025).
2. Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Національні та міжнародні стандарти обліку для державного сектору: особливості застосування. *Економічні науки*. 2018. Вип.33. С. 152-164. URL: DOI: 10.32515/2413-340X.2018.33.152-164 (дата звернення: 09.12.2025).
3. Шацкова Л. П., Драгомир Д. В. Фінансова звітність суб'єктів державного сектору за національними та міжнародними стандартами: порівняльний аспект. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2021. № 1(15). С. 82-91. DOI: 10.15276/EJ.01.2021.11 (дата звернення: 09.12.2025).
4. Черкашина Т.В. Фінансова звітність в контексті модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 111-117. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-19> (дата звернення: 09.12.2025).
5. Лоскоріх Г. Л., Перчі О. Ф., Стойка Н. С. Фінансова звітність як інструмент прийняття управлінських рішень у приватному та державному секторах економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4(55). С. 28-35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-4> (дата звернення: 09.12.2025).
6. Григорів О. О., Дутчак І. Б., Гордієнко М. І. Впровадження міжнародних стандартів обліку в державному секторі економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-165> (дата звернення: 09.12.2025).
7. Гелевич Л. Л. Міжнародні стандарти фінансової звітності для державного сектору України: стан та перспективи. *Економіка і організація управління*. 2024. № 2(54). С. 80-89. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.7> (дата звернення: 09.12.2025).

8. Семенець І. В., Шевченко С. О., Григорів О. О. Ефективність бухгалтерського обліку в державному секторі України в умовах цифровізації. *Modern Economics*. 2024. № 47. С. 109-115. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V47\(2024\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V47(2024)-16) (дата звернення: 09.12.2025).

9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 — Подання фінансової звітності : наказ МФУ від 24.12.2010 р. № 1629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

10. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

11. Юрченко О.Б., Шевчук В.Р., Мельник Н.В., ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ: ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ НАБЛИЖЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ, Ефективна економіка, 2025, № 12. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.82>

12. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 13.01.2026).

13. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20>

14. **Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні :** Закон України від 16.08.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 : затв. наказом Міністра фінансів України від 28.12.2009 р. № 1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0083-10>

16. Порядок подання фінансової звітності : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. № 419. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-п>

17. Порядок заповнення форм фінансової звітності в державному секторі : наказ Міністерства фінансів України від 28.02.2017 р. № 307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0384-17>

18. Щодо оприлюднення фінансової звітності : лист Міністерства фінансів України від 28.03.2017 р. № 35220-06-5/8303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8303201-17>

19. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами та доповненнями станом на 2025 рік).

20. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>